

ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ “ՄԱՍԻՍ” ԹԻԻ 7

ՍԹ. ՔՈՍԹՈՎ

ԳՈՒՇԱԿԸ

(ԿԱՏԱԿԵՐԳՈՒԹԻՒՆ)

(Վեպի վերածուած մասնաւորաբար “Մեղու”ի համար)

1934

ՏԳԱԳՐՈՒԹԻՒՆ “ՄԱՍԻՍ”

ՍՈՅԻՍ.

891-81

P-84

891.81

30 JUL 2010

P-84

19 NOV 2010

ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ «ՄԱՍԻՍ» ԹԻԻ 7

ՍԹ. ՔՈՍԹՈՎ

ԳՈՒՇԱԿԸ

(ԿԱՏԱԿԵՐԳՈՒԹԻՒՆ)

(Վեպի վերածուած մասնաւորաբար «Մեղու»ի համար)

1934

ՀՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ «ՄԱՍԻՍ»
ՍՈՖԻԱ

— Պրի՛, մրմռաց տանտիրուհի փէնան թեղա-
նիքովը քիթը սրբելէն ու տուն մտնելէն, մեր
մարդը նորէն քաղաքը ծախած ըլլալու է, օրը ի-
րիկուն կ'ըլլայ ու դեռ չեկաւ...

Յուլիսի տաք արեւ մը հինա քսեր էր գիւղա-
պետ Տանքօ Կալանովին բակը: Հին, պարզուկ
միայարկ տուն մըն էր իրը, դոր իրեն ձգեր էր
ակռապլիկ իր հայրը՝ իր օրերուն հետ: Մութնու-
լուսուն, Աստուծուն օրը, երեք ձայն կը լսէին
գիւղացիք— Պայի փէթրոյին աքաղաղին կանչը,
Ժամկոչին հազն ու դրան մը ձօնչը: Դուռ ըսածս՝
«հին հին դարուց» մնացած հասակեկ բան մըն էր,
որուն երկու քովերը երկու լուսամուտներ բաց
թողեր էին: Զախին կար աւելի փոքր դուռ մը
խկ երկու դռներուն միջեւ հնամենի նստարան
մը: Առաստաղէն կախուած էին ձողեր, ու անոնց
վրայ ինչե՛ր ըսես չկար՝— կարմիր, կարմիր պըղ-
պեղ, տրցակներով սոխ ու սխտոր: Ու տանը ճակ-
տին՝ պայտ մը որ ժանգ կապեր էր և որ բախտ
բանալու տեղ քանի մը հեղ... ծակ բացեր էր
գիւղապետ Տանքոյի ճակտին վրայ:

Զըլլալիք բան չէ, մարդ ես, կանուխկեկ
ժողվըլը՛մ՝ տուն երթամ կ'ըսես, բայց դուն քու
տէրդ չես որ: Մանաւանդ հը՛, երբ գիւղապետ ես:

— Հատ մը, Պայի Տանքօ՛... Պայի Տանքօ՛,
մեր սեղանէն ալ...

Ի՛նչ, մարդ եղիր ու դիմացիր, Ու կ'իշնաս
ներս: Մէկ, երկու, երեք... մնացածը չես կրնար
համբել արդէն, մինչեւ որ տուն չտկուիս՝ պատերը
բռնել աշխատելէն ու, դռներն մտած ատենդ պայտը
գիւղապետի գլուխդ չփոթէ իշուն սաքին հետ...

Այսօր, լուս աչքով պիտի դար, սակայն,

Խորիսթոն ո՛ւր խելք պիտի ընէ ասանկ բաները:

— Է՛հ Մանչոն ո՛ւրիշ է, խոստովանեցաւ Յվէթան:

— Ես ալ ատո՛ր համար կը հաւանիմ իրեն:

— Իսկ ա՞ն:

— Երբեմն սանկ հաւնելու պէս կը նայի:

— Բան մը ըսած չէ՞ այդ մասին:

— Ո՛չ, Խորիստոն ալ բան մը ըսած չէ ինծի... երկուքն ալ միայն կը նային...

— Մեր դիւղի տղաքն ըսեալ — դժգոհեցաւ Յըվէթա — աչքերնին աղջիկ մը խածա՞ւ կը դպին, կը քսուրաին, նեղ տեղեր՝ կը սղձուտեն...

— Ձգէ՛ սըւռնք... մէկը առ միւսին զարկ... իրարմէ կոշտ են — վրդովուեցաւ Պոսիլքէն:

— Է՛հ, Մանչոն և Խորիսթոն ո՛ւրիշ են... աւելի զարգացած են ու միայն կը նային, անանկ չէ՞...

— Հա՛, — ձայնակցեցաւ Պոսիլքէն՝ բոպէակաւ հրճուանք մը աչքերուն մէջ — շնորհք կայ վրանին: Է՛հ, մեր տղոցմէն մէկը փորձէ դպիլ կամ խօսք նետել — զայրացաւ կրկին — անանկ սուռաք մը կ'ընեմ որ մուկ կը դառնայ...

— Ինծի նայէ, Պոսիլքէ, — ընդմիջեց Յվէթան — կ'երեւայ դուռն դուռ բարի ծաղիկի մը չե՛ս հանդիպեր... անանկ հանած վարածներ կան որ ձիու ձանձի նման կը փակին... Բիթ-բերան կ'ընես, ձեռքին կը զարնես, կը սպառնաս պոռալ թէ-և...

— Թող մէկը փորձէ՛ տեսնեմ — բացաւ աչքերը Պոսիլքէ — աչքը կը հանեմ խաչ վկայ...

Յետոյ, բոպէ մը լռելէ վերջ, անակնկալ մը տածուձէ մը մղուած՝

— Դիտեմ — աւելցուց — Մերոնք Մանչոյին տալիք չեն զիս... ատոր համար ալ խօսք չեմ բա-

նար մօրս...: Եւ հաղիւ «մօրս» բառը արտասաներ էր, երբ հօրը հազին ձայնը առաւ:

Պայի Տանքօն ըսեալ, ի՛նչ հախը ուտեմ, գիւղապետի չէ նախարարի հօղ կը հազա՛յ մարդը... Անանկ որ եօթը փողոց անդին կնիկները լաչակնին ու փէշերնին կը շտկեն, իսկ Յվէթան ու Պոսիլքէն շուռնչերնին բռնած՝ կծկուեր են ցանկապատին երկու կողմերը:

Ու երբ հազն ու ոտնաձայները մօտեցան, Պոսիլքէ ծոցեցաւ, աւելի ձեւացուց, աչքին ծարիկովը նայեցաւ բակի դրանը և,

— Հայրս ու տէր Սթայքօն է, ըսաւ:

Արդէն մտեր էին ներս, անշուշտ տէրտէրը առջեւէն ու հաղիւ ոտքը դրած բակի սեմին՝ «ողջո՛յն, օ՛րհնած»ը արտասանելէն...

— Օրհնեցէ՛ք տէր հայր, — պատասխանեց Փէնա՝ բուրդն ու սանտրը մէկ կողմ դնելով ու իրար անցնելով:

— Բո՛ւրդ կը սանտրես, ի՞նչ կ'ընես:

— Է՛, հոս հոն մնացած բուրդերը ժողվեցի — շարունակեց Փէնան՝ ոտքի ելլելով և ձեռք տալով տէր հօրը — սանտրեմ ըսի: Բաղաք տանելիք բան չէր որ տանէի:

— Նստէ նայինք, տէրտէր — մէջ ինկաւ գիւղապետը՝ ձայնով մը որ կը մատնէր թէ դժգոհ է բուրդի մանածի անպէտ խօսակցութենէն — սանկ՝ տուրիդ պէս, հասկցա՞ր... հանէ փակեղդ ալ... հա՛, ասանկ...

Նստաւ և ինք: Հանեց ծխատուփը դօտիէն, առաւ հատ մը երկարեց տէր հօրը ու, կնոջը ուղղելով խօսքը.

— Տէրտէրը բերի քի, — շարունակեց — սա մեր նոր օղիին համը նայինք... Պոսիլքէ...

— Համմէ՛, հայրիկ, — վազելէն մօտեցաւ Պօսիլքէ և, իբրեւ թէ նոր կը նշմարէր տէր հայրը — բարի ես եկեր, տէր հայր, — ըսաւ՝ աջը առնելով անոր։

— Բարի՛ տեսանք, Պօսիլքէ — պատասխանեց տէր հայրը՝ քիչ մը երկար պահելով դեռատի աղջկան տաք ու փափուկ ձեռքը իր ձեռքին մէջ, և ձայնին տալով մեծի ու հոգածուի շեշտ մը որուն տակ, սակայն, խօսքը մէջերնիս, «ուտե՛մ քեզ, անուշիկս» ի անմեղ մեղք մը կար կարծես...

Եւ նոյն ցանկութենէն մղուած, ուզեց քիչ մը երկարել այդ պահը...

— Կ'աւելո՞ս, ի՞նչ կ'ընես, հարցուց։

— Ի՞նչ ընէ — մէջ ինկաւ մայրը — սիրտին ներդռութենէն մէկ աւլածը մէյ մըն ալ կ'աւելէ։

— Շատ աղէկ կ'ընէ — շեշտը փոխեց տէրտէրը — ծալլուելի նստիլը լաւ չէ... բանուկ ձեռքը չի մուրար, կ'ըսեն ծերերը։

— «Մերերը» մի՛ — մէջ ինկաւ այս անգամ գիւղապետը՝ սիկառին մուխը փչելէն — ինքզինքդ կեննի՞ տեղ կը դնես, ի՞նչ է՝ տէրտէ՛ր...

— Հարկաւ, — ոտքի ելաւ տէրտէրը՝ քայլ մը աւելի մօտենալով Պօսիլքէին — ծե՞ր կարծեցիր դիս, դրացի՛։ Մեր երէցկիւնն ալ ատ խելքէն է. ծեր ես տէ, ծեր ես... ո՞ւրկէ ուր գլուխը մտեր է թէ ես ծեր եմ... անգամ մը գլուխը բանմը մտա՞ւ՝ կաղեօղի խցիկի պէս չեւ կրնար հանել... Քա երէցկիւն, կ'ըսեմ, ինչէ՞ն հասկցար քի ծերացած եմ, — մօրուքիդ նայէ, ա՛յ մարդ, կը պատասխանէ... Անանկ է ետ, ալ ուրիշ գործ չունիմ՝ Աստուծուն օրը մօրուքիս թելերը պիտի դիտեմ... Աստուածային ի՛նչ գեղեցկութիւններ կան դիտելիք — վերջացուց՝ ակնարկը տալով Պօսիլքէին և ի խորոց սրտի չունչ մը առնելով...

— Աստուածդ սիրես, տէրտէր, — վրայ բերաւ փէնան — դիտելիք ի՞նչ գեղեցկութիւն մնացեր է...

— Վա՛յ, փէնա՛, դո՞ւն ալ... հեղ մը սա ձահիլներուն հարցուր, նայինք... հը՞... ի՞նչ կ'ըսես, Պօսիլքէ...

— Անո՞նք... հա՛, անոնք ամէն բան գիտեն, — հեգնեց փէնա։

— Վրաս գրէ ձահիլներուն գիացածը, — ձայնը բարձրացուց գիւղապետը՝ կարծես ալ անհամբեր — աղջի՛կս, բեր, տեսնենք, ամառ մը օղի՛ տէր պապային հետ համը նայինք սա միւլարիին...

Պօսիլքէ աճապարեց ներս։ Տէր հայրը կրկին նստաւ, վերստին վառեց իր մօրած սիկառը։

— Ինչո՞ւ ներս չէք երթար, դիտել տուաւ փէնան։

— Բակը աւելի լաւ է — պատասխանեց ամուսինը, — դուն գնա, նայէ գործդ... Ու կինը մըտաւ ներս։

— Դուն սա աղջիկդ, — վերսկսաւ տէր Սթայքօ — դպրոցէն հանելու չէիր, պայի Տանքօ։

— Աղջիկ տղայ է, տէ՛րտէր, երեք տարի քրօկիմաղ գնաց, երկու տարի ալ՝ սա կարուծեւի, էփել-թափելու վարժարան մը կայ...

— Սթոփանսքօ՛։

— Հա՛, հոդ դրկեցի... էղաւ հինգ տարի... կ'օգտէ՛ կերթայ... քանի խելքս կորսնցուցած չեմ՝ ես իմ աղջիկս նէ սօքթօր կ'ընեմ, նէ ալ վարժուհի... մեր ծերութեանը մեղ ո՞վ պիտի նայի... թող հոս մնայ, կ'օգնէ մեզի. օր մըն ալ Աստուած ղրսմէք որ ընէ՝ համով հոտով փեսայ մը կ'առնենք...

— Ու կը պսակե՛նք...

— Է կը պսակես, հեղպիք, դուն չպսակես՝ ո՞վ պիտի պսակէ... անկէ յետոյ ալ բակը թող ճլլան

թոռնիկները... Ալ խելքս աղէ՛կ մը տեղ ըրաւ քի
երկու մանչերէս ալ խեր չկայ մեզի: Գի՛րքերը ա-
ռին անոնց խելքերը... Թող քառասուն տարի
կարդան... պաշտօնեայ ըլլան, նախարար թող ըլ-
լան... «արիւն ձեր՝ ի գլուխ ձեր» կ'ըսէ Աւետա-
րանը...:

Պատիւքէ կրկին եկաւ բակ՝ երկու փոքրիկ ա-
թոռներ բռնած: Թողուց զանոնք հոն ու վերստին
մտաւ տուն:

— Կ'ուզեմ որ Յանքաս ուզածին չափ սորվի,
չարունակեց տէր Սթայքո:

— Ես ատոր ամիս չեմ ըսեր, տէ՛րտէր— պա-
տասխանեց գիւղապետը— կին ըսածդ՝ չաա գիտնա-
լու չի դար: Բիչ մը կարդալ, քիչ մը գրել, քիչ
մըն ալ կարել ու կարկտել գիտնայ կը ըմնայ՝ կ'եր-
թայ:

— Մանչու պէս թող կիմնադիան աւարտէ, —
ողեւորուեցաւ տէրհայրը, — համալսարան թող յա-
ճախէ: Կրօնական մարդ եմ, ոչ հող ունիմ, ոչ
կալուած, ի՞նչս պիտի ձգեմ իրեն: Թող դոնէ բան
մը սորվի ու ինծի պէս չչարչրկուի ետքը, — ձայնը
բարձրացուց՝ դժգոհանք մը դնելով իր չեչտին մէջ:
Բայց սեսաւ փեռնան, որ դռնէն դուրս կ'ելլէր օդին
ձեռքը, մէկէն տրամադրուեցաւ մարդը, երերաւ-
կաց, նայեցաւ հեղ մը փենային ու հեղ մըն ալ
գիւղապետին, որուն աչքը օդին էր արդէն, և որ
անմիջապէս կ'նոջը ձեռքէն օդին առնելով, երկա-
րեց տէրհօր, ու՝

— Հրամմէ, տէրտէր, — ըսաւ անհամբեր—
օդինուս համը նայէ...

Յետոյ, խօսքը ուղղելով իր կնոջ.

— Տէրտէրին ըսածը ըսա՛ծ է, — չարունակեց,
հասկցար: Ան չատ լաւ կը հասկնայ օդիէն... հը՛,
տէրտէր:

— Փորձենք նայինք, — վրայ բերաւ տէրհայ-
րը՝ օդին փոքրիկ թակոյկը առնելով.

Տարաւ բերնին, կուլ տուաւ քիչ մը, չփչփա-
ցուց բերանը, յետոյ կրկին կուլ տուաւ, և, ձեռ-
քովը սրբելով շրթները, ըսաւ.

— Շիտակը ըսելիք չկայ, պատուական օդի է,
դրացի'ն... ծօ՛, այսքան ատեն է...

— Է՛, քեզի քա՛նի հեղ ըսի, ամմա քիթիդ
չդրիր, տո՛ւր, նայինք— ձեռքը երկարեց գիւղա-
պետը և առաւ օդին: Սրբեց թակոյկին բերանը,
տարաւ բերնին, և, գլուխը շարժելէն.

— Օդին ալ եղեր է քե՛՛կ եղեր է հա, — ձայնը
բարձրացուց — չխմե՛ս, կնի՛կ, ա՛ռ հեղէ...:

— Ես ի՞նչ խմեմ... աղէ՛կ, հասի՛ կենդանու-
թի՛ւն...

— Անմահութի՛ւն, կնիկ...

— Փո՛ւֆ... բարկ է— թթուեցուց դէմքը փէ-
նա...

— Բա՞րկ է մի... ամմա ըրիր հա՛— դարմա-
ցաւ գիւղապետը— օդի ըսածդ հարկաւ քիչ մը պի-
տի կճէ... ի՞նչ կ'ըսես, տէրտէր:

— Իմա ալ այս տարի լաւ դուրս եկաւ:

— Փառք Աստուծոյ սալորը առատ էր. հերոս
սալորին երեսը չտեսանք որ— ու կրկին բերանը
տարաւ օդին:

— Հա՛, աս տարի սալորն ալ առատ էր, խա-
ղողն ալ... Աստուած որ տայ՝ կու տայ:

— Ու նորէն չի մոռնար մեզ:

— Աստուած մեզ բնաւ չի մոռնար, Տանքօ՛,
բայց մենք կը մոռնանք զայն...

— Շիտակ ըսիր տէրտէր, ատեն մը մեր պա-
պերը...

— Հը՛... աշխարհը փոխուեցաւ, Տանքօ՛, հիմա ոչ կրօնքի կը նային, ոչ օրէնքի։ Աստուծոյ անգամ կը հայնոյեն... աշխարհը պամպաւեալ բան մըն է հիմա... մարդիկ ջուր խմելու պէս սուտ կը խօսին, մեծը չեն յարգեր, դատարանին մէջ սուտ երդում կ'ընեն, զիրար կը կողոպտեն, ուրիշին ունեցածին աչք ունին, ու տեսածնին ձեւի կը դըռնեն... ուրիշի՞նն է եղեր, օտարի՞նը, պետութեա՞նը՝ բնա՛ւ հոգեբնին չէ...

— Իրաւունք ունիս, տէրտէ՛ր, մոռցանք Աստուածը, մոռցա՛նք։

— Եկեղեցի ոտք կոխող չկայ, զոնէ գան մոմ մը վառեն ու ջուրս մը աղօթք ըսեն։ Դո՛ւն, օրինակ, եկեղեցի կու գաս կամ պսակի, կամ կնուէրի, կամ մեռելի, անկէ անդին մի հարցներ...

— Մերը, տէրտէ՛ր, — փորձեց չքմեղանալ Տանքօ — ուրիշ է... էրիկ մարդ ըսածդ՝ քառասուն գործ ու քառասուն տէրա ունի գլուխը։ Ժամանակ կա՞յ եկեղեցի գալու։

— Կնիկները կարծես աւելի քիչ գործ ունին. մեքամ ըսէ դուն, Տանքօ։ Անոնք ալ կ'աշխատին տունն ու արտը, բայց նորէն ժամանակ կը գտնեն գալու։

— Կնիկները մեր տեղը կ'աղօթեն, ճանը՛մ։

— Կ'աղօթեն, բայց, Աստուած մեղք չտեպէ՛ եկեղեցին կնիկներու ակումբ դարձեր է... Հորս կողմդ կնիկ, եղբա՛յր, մարդիկը ըսես՝ սրճարանները կը լեցուին...

— Է՛հ, տէրտէր, կարծես դուն սրճարան չես երթար,

— Կ'երթամ, բայց ձեր պատճառով, որպէսզի սա ու նա գտնեմ, խօսիմ, ասեմ մէկ ձայներնիդ լսեմ։

— Հա՛, հա՛, հա՛, աղէկ դարձար այդ անկիւնը, տէրտէ՛ր, — սկսաւ խնդալ գիւղապետը։

— Հապա ի՞նչ — փորձեց արդարանալ տէրհայրը — ո՞ւր գտնեմ ձեզ։

— Մեր հետ ի՞նչ գործ ունիս։ Աստուածդ սիրես։

— Ինչպէս թէ՛ ի՞նչ գործ ունիր... Տէր Աստուած, իմ ծուխերս չէ՞ք ճանը՛մ, ասեմը մէկ պէտք չէ՞ որ զձեզ տեսնեմ, ձեզի հոգեւոր խորհմարդ տամ... չէ՞ որ Աստուծոյ առջեւ պատասխանատու եմ ձեզի համար։ Ձեր քահանայն չե՞մ, վերջապէս — վրդովու՞մով մը ոտքի ելաւ տէր Սթայքօն։

— Ըսել է, — դարմացաւ գիւղապետը — դո՛ւն պիտի պատասխանես մեր տեղը։

— Ե՛ս, հապա ո՞վ...։

— Վայ, չըսե՞ս... պատասխանէ՛, նայինք, երբ հարկահաւաքը գայ գլխուս անկուի։

— Ես պիտի պատասխանեմ Աստուծոյ առջեւ, այ՛ մարդ։

— Աղէկ, տէ... վնասներս պիտի վճարե՞ս, երբ կարկուտը զարնէ արտերս...

— Կարկուտն ու արտը ինծի՞ ինչ ճանը՛մ, ես պատասխանատու եմ քու հոգիիդ համար։

— Հոգի՛ մի՞... ձգէ, Աստուածդ սիրես, տէրտէ՛ր... հոգի՛... դուն սա օղին հեղ մըն ալ ճնկ, տէ — աւելցուց՝ անոր երկարելով թակոյկը — ան նայէ... մեռնելէս ետք հոգիս թող իր տէրտը հասկըցնէ Աստուծոյ։

— Մեղք է, մեղք... մե՛ծ մեղք... եթէ ամէն մարդ ատանկ ըսէ ու մոռնայ Աստուծոյ հրամանները, Սոգոմ Գոմօր կը դառնայ աշխարհը, իրական Սոգոմ Գոմօր... երկնային կրակ կը թափի վրա-

նիս, Տանքո՛, ու ողջ ողջ կ'այրինք ամէնքս...

Ու նստաւ կրկին, օղին տարաւ բերնին և աչքերը գոց՝ երկար ուսկ մը առաւ։ Կ'ուզէր կրկին բերնին տանիլ, բայց գիւղապետը առիթ չտուաւ։

— Այս տարի քանի՞ կաթսայ սալոր եփեցիր։

— Ե՞ս, — վրայ բերաւ տէրաէրը, — հինգ կաթսայ միայն ու այդքանն ալ տեղեկացուցի կառավարութեան։

— Կը ստես, տէրաէ՛ր։

— Ճշմարիտ կ'ըսեմ, Տա՛նքո, եթէ չես հաւատար...

— Կը նայիս աչքերուս և ծեր գնչուի պէս կը ստես...

— Ձե՞ս հաւատար... օղիի համար սուտ խօսելիք չեմ անշուշտ...

— Երդուըննաս ալ՝ նորէն չեմ հաւատար քեզի, տէրաէ՛ր... ես քու սալորներդ չե՛մ գիտեր, ճանը՛մ... Դուն է՛ն քիչը տասը կաթսայ եփած ես. հայտն ութը ըսենք... Ի՛նչ կը պատմես ինծի... Կը ստեն կ'ըսես՝ կը գանգատիս, ամմա դուն սուտին տանիսքա՛ն կ'ըսես, տէրաէր...

— Ե՞ս... ե՞ս ստեմ...

— Դուն հապա, ո՛վ... քող-վրայ ըրէ, հայտն, մարդ չիմանայ... ամբողջ գիւղը կեղծ յայտարարութիւններ տուաւ. խօսքը մէջերնիս՝ ես ալ պակաս ցուցուցի, դո՛ւն չիտակը պիտի ըսես, դուն որ ամէնէս աչքը-բացն ես... ըսէ նայինք հը՛, ինչո՞ւ սուտ կը խօսիս ու հոգիդ մեղքի մէջ կը ձըգես...

— Ե՞ս մեղք գործեմ, մեղա՛յ, մեղա՛յ, — իրար անցաւ տէրհայրը՝ խաչը խաչին հանելով — Աստուած չընէ որ սուտ խօսիմ... ոսկիի մէջ լողալս գիտնամ, նորէն չեմ ստեր... զիս սպաննէ, այդ խօսքը մի՛ ըներ Տա՛նքո...

— Որո՞ւ կը պատմե՛ս տէրաէ՛ր։ Ձգէ որ քու խելքդ ալ հասած է թէ աս աշխարհիս մէջ կտոր մը չստած ու չխափած՝ գործ չի յաջողիր... Ասոր հետ մէկտեղ, մեղք գործելը անոյշ կու գայ մարդուս...

— Այդ անուշութի՛ւնը պիտի ուտէ աշխրթի գլուխը ես — կրկին ձայնը բարձրացուց տէր հայրը — Սողոմ Գոմոր, ուրիշ բան չէ...

Ու մինչ, իբրեւ թէ չափազանց յուզուած, կը փորձէր թակոյկը կրկին բերանը տանիլ, քաղցրանոյ ձայն մը բարախում տուաւ սրտին։ Յվէթանըն էր, Պոսիլքէի բարեկամուհին, որ ցանկապատին հտեւէն պոռաց։

— Պոսիլքէ՛, Պոսիլքէ՛...

— Ո՞վ է պոռացողը — ձայն տուաւ գիւղապետը։

— Ես եմ, ե՛ս... Պոսիլքէին կը պոռամ։

— Եկա՛յ, — լսուեցաւ Պոսիլքէին ձայնը, ու տէր Սթայքօն օղին բոլորովին մոռցաւ, երբ գիւղապետին աղջկան հասակը սահեցաւ իր առջեւէն ու երկարեցաւ դէպի ցանկապատը։

— Ի՞նչ կայ, Յվէթօ։

— Եկու... շո՛ւտ... գուշակ մը կայ տուներնիս...

— Գուշակ, — զարմացաւ Պոսիլքէ։

— Այո՛... տեսնե՛ս, — խօսքը ուղղեց գիւղապետին — անա՛նկ ճիշտ կը գուշակէ... ամէն, բան կ'ըսէ...

— Իրո՞ւ — խանդավառուեցաւ Պոսիլքէն, ու ծռեցաւ՝ արագօրէն անցաւ ցանկապատի ցած անցքէն։

— Կնկայ խե՛ղք, — հեգնեց տէր Սթայքօ, — հաղար հեղ ըսած եմ սա կնիկներուն որ ականջ

չկախեն գուշակներուն ու կախարդներուն: «Հա» կ'ըսեն, ըսածիդ կը համոզուին, բայց նորէն գիտացածնուն չեն չեղիր և Աստուծուն օրը կը լեցնեն գնչուներուն տապաւակները:

— Անցեալ օր ալ գնչու մը եկեր էր գուշակելու համար — ընդհատեց գիւղապետը — կնիկներուն բախտը նայեցաւ, իմ թախտս ալ ուղեց նայիլ ու ես ալ, իմ ամբողջ խելքովս...

— Է՛, նայի՞լ տուիր, — գոչեց տէրտէրը հեղհեղան չեչտով մը:

— Հապա՛:

— Իրա՞նց կ'ըսես, պոյի Տանքօ... դուն գոնէ խելացի, կարդացած մարդ ես, Աստուծոյ սիրեա:

— Կարդացած ամա՛ հաճե՛... կնիկներուն խելքին խելք դրի...

— Է՞... Ի՞նչ ըսաւ քեզի:

— Ի՞նչ պիտի ըսէ, վերէն վարէն թող տուաւ. մէկ ըսածը միւսը չբռնեց:

— Սուտ մի կ'ուզես, այդ անիծեալ գնչուներս ներուն մօտ:

— Բայց, ոմանք ալ ճիշտ բաներ կ'ըսեն, ձայնը բարձրացուց Տանքօն՝ ինքնավստահ չեչտով մը, թէեւ, տէր հայրը չհամաձայնեցաւ: Ու, ոտքի կանգնելով.

— Ամէնքը մէկ ջուրով լուալիք են, վճռեց:

— Վազ անցիր, տէրտէր — ընդդիմացաւ Տանքօն — ես անանկ գուշակներ տեսած եմ քի՛...

— Հա՛, պատմած ես ինծի, — վերջիչեց տէրհայրը, — սա թրակիոյ մէջ տեսածդ, հէ՞, Պալքանեան Պատերազմին:

Ոտքի ելաւ և Տանքօն: Սիկառ մը վառեց, ներս քաշեց ծուխը, դուրս տուաւ ուժգին, ու հիւմա աւելի ինքնավստահ:

— Է՛, — հարցուց. — ո՞ր գուշակածը չեղաւ:

Բայց տէր հայրը տեղի չտուաւ: Ինք Աւետարանի մարդ էր ու գիտէր որ միայն աստուածային չնորհ ունեցողները կրնան գուշակել: Ասոր համար ալ, մօտեցաւ Տանքոյին, նախ սիկառ մը ապահովեց ու դեռ չվառած,

— Դիպուած պարզապէս, — ըսաւ, — ըսեր է՝ անանկ ալ պատահեր է:

— Թօա՞ծ ես տէ՛րաէր, դուն ալ ըսէ՛ տէ՛ր թող պատահի տեսներք: Ան ինծի ըսաւ որ պիտի վերաւորուիս ու վերաւորուեցայ:

— Կրնայիր և չվերաւորուիլ, նանձ, — իրար անցաւ տէրհայրը, որ կ'ուզէր վառել սիկառը:

— Այո, կրնայի չվերաւորուիլ, բայց դուն ան նայէ որ վերաւորուեցայ: Ըսել է՝ մարդուն ըսածը ելաւ:

Ու այնքան խոր հաւատքով ըսաւ որ, տէր հայրը չկրցաւ անպատասխանի թողուլ, ու վէճը տաքցաւ:

Տանքօն այն համոզումին էր որ մարդուն ճակատագիրը դրուած է, ամէն ինչ գրուած է, միայն թէ ամէն մահկանացուի աչք կարող չէ կարդալ դայն:

Եւ սակայն, չյաջողեցաւ համոզել տէրտէրը: Թէեւ, այստեղի գուշակներուն խօսքը չէր ըլլար, անշուշտ: Ինք տեսեր էր գուշակներ... հը՛... գուշակներ կ'ըսեմ ձեզի:

— Այո, բայց, ես ատանկ գուշակներ տեսած չեմ, առարկեց տէրտէրը:

— Թրակիոյ մէջ չա՛տ:

— Ինչո՞ւ հոն կայ և հոս չկայ, զարմացաւ տէր Սթայքօն:

— Ես գիտե՞մ:

2901-2010

— Իսկ ես բնաւ չեմ հաւատար, պնդեց նորէն տէրհայրը:

— Մեր լուսանկարիչն ալ չի հաւատար — աւելցուց Տանքօն — ու կ'ըսէ թէ խելքերնուն փչածը դուրս կու տան:

— Հապա ի՛նչ, ընդմիջեց՝ տէրտէրը՝ ուժ առած այս անգամ, ու նկատեց որ իր խօսակիցը նայուածքը յառեր էր կէտի մը ու կը մտածէր: Երբ ուղեց իմանալ պատճառը:

— Թօռն բան — մրմնջեց Տանքօն, — անցեալ օր գնչուն եկեր էր գիւղ ու կը գուշակէր, մեր վարձակալը կը լուսանկարէր զայն:

— Ինչո՞ւ, չհարցուցի՞ր պատճառը:

— Անանկ, առի հետաքրքրութիւն կը լուսանկարեմ, ըսաւ... Սոփիայի մէջ, ըսաւ, ասանկ քաղցեռու մերախրեմ կան...

— Ճիշտ է, վրայ բերաւ տէրտէրը, Սոփիայի մէջ ինչե՛ր չկան...

Ու պահ մը լռութիւն տիրեց: Եւ այս անգամ խօսակցութիւնը վերակաւ Տանքոյենց տունը վարձակալ, սոփիացի երիտասարդին՝ Փանջոյի մասին: Քանի մը օրէ իվեր չէր երեւար: Ու տէր հայրը ուղեց գիտնալ պատճառը:

— Սոփիա գնաց — պատասխանեց Տանքօն, — որպէսզի քարդերը ծախէ. դէ՛ղ մը քարդ-փոստալ պատրաստեր էր, ըսաւ թէ լուսանկարի զանազան նիւթեր պիտի գնէ ու պիտի չերադառնայ:

— Ի՞նչ, նորէն մարդ պիտի լուսանկարէ, ո՞վ մնաց գիւղը որ, օդափոխութեան եկողները բոլորն ալ մեկնեցան, իսկ լեռները չըջող չմնաց այլեւս:

— Ա. պէ՛, տէրտէր, ողան թող քիչ մը գայ մաքուր օդ չնչէ ու հանգստանայ, ողջ ամառը մարդ լուսանկարելէն գլուխը ուռեցաւ, սա մութ սենեակէն դուրս ելած ունէ՞ր խեղճը:

Ու մինչ իր վարձակալի մասին կը խօսէր, յանկարծ միտք մը ծնաւ մէջը: Անդրադարձաւ որ, ոչ թէ մութ սենեակէն, այլ գինեռունէն դուրս չէր գար, առատօրէն կը ծախսէր, կ'ուտէր՝ կը խըմէր... բայց ինչ որ հաճելի էր՝ Փանջօն օրը օրին կը վճարէր վարձքը: Տէրտէրը ըսեա, չէր կրցեր այս տարի վարձակալ մը գտնել իր սենեակին համար:

— Դուռն մեռել մը աւելի թաղելուդ նայէ, — ըսաւ Տանքօն:

— Մեղք է Տանքօ, խեր բաց բերանդ:

— Է՛, աղէ՛կ ա պսակ մը աւելի բրէ:

— Անկէց ալ խեր չկայ... Ժամը փոքր չի կշտացնէր այլեւս...

— Պարապ խօսք, տէրտէր, — զարմացաւ Տանքօ — ես ինքզինքս գիտնալէս ի վեր՝ տեսած չեմ որ տէրտէր մը անօթի մեռնի:

— Անանկը չէ Տանքօ: Ժողովուրդը աղքատացաւ, փարա չկայ մարդոց մօտ, չահագէտները կողոպտեցին զանոնք...

— Շահագէտներուն մեղքը մի մտնէր. ժողովուրդը ինքզինքը կողոպտեց, — պատասխանեց Տանքօ, ու, աւելի բարձրացնելով ձայնը, — քիչ մը փարա տեսան պատերազմէն վերջ, ու դորձը պաքախի՞ն զարկին... հագուել, սքուել, մօտախի՞ն հետեւիլ... վրան չըրածդ՝ մեռաքս հագաւ, աղբար...

Ու դեռ խօսքը վերջացուցած չէին, երբ Պոսիլքէն՝ վաղելով բակ վերադարձաւ հեւիհեւ թութովելով:

— Հայրի՛կ, տեսնե՛ս, անանկ գուշակ մը անանկ գուշակ մը... մէյ մը կը նայի ձեռքիդ ու ամէն բան կ'ըսէ... օրինակ անունդ կը գուշակէ...

— Անունս մի՞, զարմացաւ գիւղապետը:

— Այո՛, անունդ ալ:

— Գնա գործիդ, Աստուածդ սիրես:

— Սիրֆի չըլլա՛յ, Պոսիլքէ, — մէջ ինկաւ տէր-հայրը, — կամ՝ կախարդ մը... սօնաւաճառները լի-ցուն են ատանկներ...

— Ի՞նչ կ'ըսես, տէրհայր, — բողոքեց Պոսիլքէն, — ասիկա պատուած հազուստներով ու կուզ գնչու մըն է...

— Կանչէ նայինք, — հետաքրքրուեցաւ գիւղապետը — ըսէ թէ պրն. գիւղապետը զինքը կ'ուզէ:

— Արդէն ըսի որ գայ, — ուրախացաւ Պոսիլքէն, — հիմա պիտի գայ:

Ու նոյն խնդուծեամբ մտաւ տուն:

Երբ տէր հայրն ու գիւղապետը պահ մը կըրկին առանձին մնացին, գիւղապետը չկրցաւ զսպել իր զարմանքը: Տեսեր է մարդը, այո՛, լաւ գուշակներ տեսեր էր, բայց ասանկը չէր տեսեր:

— Թօա՛Ֆ բան, — կը մրմնջէր, — անունդ գուշակէ՞...

— Ականջ մի կախեր, Տանքօ, — կը պնդէր տէրտէրը, — ով գիտէ ո՛ր շարլաքանն է: Աշխարհ ճիղուծի զարձեռ է հիմա...

Բայց խօսքը չկրցաւ աւարտել, կրկին բակ եկաւ Պոսիլքէն՝ անհամբեր ու աղմկոտ: Ետեւէն մայրը՝ փենան, որ, մեծ հետաքրքրութեամբ մը նայեցաւ շուրջը, բայց չգտնելով գուշակը.

— Ո՛ւր է, աղջիկս, մարդ չկայ, — հարցուց: Պոսիլքէ վազեց դէպի ցանկապատը.

— Ահա, կու գայ, — գոչեց:

Ու բակ մտաւ գնչու մը՝ կուզը անկած, վըտիտ, քափք մը գլխուն, ու երկուր ասպրակ մը ուսէն կախած: Սեւ ու մեծ ակնոց մը կը ծածկէին

աչքերը: Կալ էր, բեռան տակ, դժուարաւ կը քաշէր: Հազիւ սաքը բակ դրած, կեցաւ, նայեցաւ շուրջը, և գնչուներու յատուկ տողաւնութեամբ մը,

— Շունները կապած էք, — հարցուց:

— Մի վախնար, — ձայնեց Պոսիլքէն, — շուներ հոս չէ:

— Բարե՛ւ, ձայնը բարձրացուց գուշակը — պ. գիւղապետ:

— Աստուծու բարին... սե ակնոցով գնչու ալ կ'ըլլայ, չըսե՞ս, — զարմացաւ գիւղապետը:

— Է՛հ, սեւ գնչուին՝ սեւ ակնոց, — պատասխանեց գնչուն:

— Ի՞նչ գործ կ'ընես:

— Գնչու ըսածդ չորպաճի, գիւղէ գիւղ կը մուրայ...:

— Հեռուէ՞ն ես:

— Այո՛, շատ հեռուէն:

— Աղէ՛կ, ո՛ւր կէ:

— Թրակիայէն, չորպաճի:

— Վա՛յ, Թրակիայէ՞ն, ըսիր:

— Այո՛...

— Լսեցի՞ր տէրտէր, Թրակիայի եմ, կ'ըսէ:

— Այո՛, չորպաճի, Թափառական եմք... Վաշկոյ, մէյ մը գիւղ երթամ, ըսի...

— Ասկէ ո՛ւր պիտի երթաք:

— Վեր, չորպաճի, մինչեւ Դանուբ... Դանուբն ալ տեսներք... Անկէ անդին՝ Աստուած ողորմած է:

Ոտքի կանգնեցաւ գիւղապետը, մօտեցաւ դռնշուին, որ աւելի կձկուեցաւ, և նստելով գուշակին քով.

— Հայտէ, տեսներք, ցուցուր սա վարպետութիւնդ, — ըսաւ՝ ձեռքը երկարելով:

Գուշակը բռնեց պալի ծանքոյին ձեռքը, քըն-
նեց, զննեց, դարձուց քանի մը հեղ, գլուխը շար-
ժեց ու զարմացական կամ հիացիկ արտայայտու-
թիւններ տալով դէմքին, ըսաւ.

— Ես չորպաճի բան մը չեմ գիտեր... Ըսողը
ձեռքն է...

— Աղէկ, ձանձրձ, ի՞նչ կ'ըսէ, նայինք ձեռքը,
— վրայ բերաւ անհամբեր գիւղապետը, նայելով
հեղ մը իր կնոջն ու աղջկան, որոնք հետաքրքրու-
թեամբ եկեր ցցուեր էին գլխուն վերեւ:

Ու գուշակը կրկին առաւ գիւղապետին ձեռ-
քը, և, մէկէն.

— Ա՛յ — ձայնեց:

— Ի՞նչ է, խեր ըլլայ — վախցաւ գիւղապե-
տը:

— Ոսկի՛ ձեռք ունիս, չորպաճի, ոսկի ձեռք...

— Հա, հա, հա՛, — ծիծաղեցաւ քահանան:

— Մի՛ խնդար... տէրհա՛յր, — սրտնեղեցաւ
գուշակը — ձեռքը չի խօսիր յետոյ:

— Անանկ է եա, — սրտնեղեցաւ և՛ գիւղա-
պետը, — հե՛լե սպասէ տէրտէր...: Հա լաւ նայէ
տեսնեմ, — աւելի իրար անցաւ գիւղապետը:

— Ոսկի ձեռք... ամա, ամբողջովին ոսկի...

— Է՞, ի՞նչ կը ցուցնէ ատիկա:

— Հարստութիւն, չորպաճի, հարստութիւն...

Ա՛լ տունէն ոսկի պիտի հոսի... ամա, ոչ անանկ
մանրութիւններ... Պարկո՛ւվ...

— Ի՞նչ կ'ըսես... խելքի՞դ դպաւ, ի՞նչ է, —
զարմացաւ գիւղապետը: Բայց աւելի մօտեցաւ գըն-
չուին:

Իրար կռթնած՝ իրարու կը ժպտէին և մայր ու
աղջիկ:

— Ես խենդ չեմ... ձեռքիդ ըսածը կ'ըսեմ քե-

զի... այս տունը ոսկի պիտի հոսի, կ'ըսեմ քեզի —
ձայնը բարձրացուց — Հասկցա՞ր... Թի՛ւ Թի՛ւ
Թի՛ւ... աչք չառնէ... սուրբի ձեռք է կարծես...
կ'ուզեմ՝ երգւըննամ՝ եթէ չես հաւատար:

— Հարկաւ չեմ հաւատար...

— Դուն արդէն հարուստ ես՝ չորպաճի...
տուն, խանութ, արտեր...

— Ի՞նչէ՞ն գիտես, — զարմացաւ կրկին գիւ-
ղապետը — կը լսե՞ս կնիկ...

— Արտեր ունիս, — շարունակեց գուշակը —
գրգռելով անոնց հետաքրքրութիւնը — արօտատե-
ղիներ, այգիներ՝... լեցուն է ամբարդ... ութը
կաթսայ օղի...

Ալ չգիտացաւ գիւղապետը... արտը, էգի՛ն՝ ա-
ղէկ, սա օղիին կաթսային ութը հաա ըլլալը ո՞ւր-
կէ գիտցաւ եօթը օտար գնչուն... մինչ գնչուն կը
շարունակէր քննելով անոր ձեռքը:

— Նա՛... նորէն ոսկի... միշտ ոսկի... Չորպա-
ճի, ես ասանկ ձեռք մինչեւ հիմա չեմ տեսած... ա-
սանկ ոսկի...

— Աղէկ, ոսկի, ոսկի... ո՞ւր է սա ոսկին ձա-
նըմ...

— Մօտ ատենէն... տանդ մէջ — խորհրդաւոր
ձեւով մը պատասխանեց գնչուն...

— Ի՞նչպէ՞ս, ե՞րբ — ձայնեցին բոլորը միա-
բերան:

Կամաց, կամաց — հանդարտեցուց գիրենք
գնչուն՝ միշտ բռնելով գիւղապետին ձեռքը — աս
ոսկին անանկ չուս չուտ... ինչպէս ըսեմ այսօր
վաղը չի գար...

— Ես՞...

— Երեք չորս ամիսէն... իսկ առողջութիւննիդ
երկաթի առողջութիւն ունիս, չորպաճի... երկար,
չատ երկար պիտի ապրիս...

Ու տեսնելով թուրքին հետաքրքրութիւնը.

— Անուշը — վերսկսաւ գուշակը — անուշդ ալ ըսե՛մ... Տա... Տա...

— Հը՞մ — ցատկեց տեղէն գիւղապետը...

— Տա... Տա... Տա՛նքօ:

— Ո՛ւրկէ իմացար, ա՛յ մարդ:

— Ձեռքդ ըսաւ չորպածի:

— Պարա՛ւ խօսք — մէջ ինկաւ քահանան, կրկին — մէկը ըսած ըլլալու է անոր... ես չեմ հաւատար:

— Ձե՞ս հաւատար լաւ քու ձեռքդ տուր — ըսաւ գուշակը:

Բայց քահանան վարանեցաւ, ու գնչուէն, խըլելով անոր ձեռքը, նայեցաւ, քննեց ու զննեց և.

— Ա՛ն քեզի ոսկի ձեռք մըն ալ — ձայնեց — ճիշտ գիւղապետին ձեռքին պէս... ի՞նչ է աս ոսկին, ձանրմ՝ այս տանը մէջ...

— Ինձի նայէ, գնչու, — գոչեց տէր հայրը — սա անիծեալ լեզուովդ մի՛ խաբեր զիս ալ... սա անուշս ըսէ, տեսնենք...

Գուշակը կրկին նայեցաւ ձեռքին, երկար շունչ մը առաւ, մտածել ձեւացուց, և՝

— Սթօ... Սթօ... Սթօեան, — գոչեց:

Ու ըստրը միացին ափի բերան... գիւղապետին կինը ձշաց, նոյնիսկ զարմանքէն, գիւղապետը գլուխը շարժեց, իսկ Պոսիլքէն սրտին ծաղիկը պատռեր էր ուրախութենէն... Բայց քահանան չառունակեց յամառիլ:

— Ո՛ւ, — ըսաւ — չեղաւ, չգիտցար անունս:

— Կարելի է — չքմեղանք մը փորձեց գուշակը — ձեռքդ այնքան ոսկիրով ծածկուած է որ, անուշդ դժուար կը կարդացուի... բայց, սպասէ՛, սպասէ՛... հա կնոջ անուն մըն ալ կայ... կեցիր կեցի՛ր...

Ու մինչ քահանան առակնկալի եկած, կ'ուզէր ետ քաշել իր ձեռքը, գուշակը անութին տակը առաւ անոր բազուկը, նայեցաւ հեղ մըն ալ ձեռքին ու՝

— Վա... Վա... Վասիլքա — գոչեց:

— Ատիկա դրացուհին է տէր հայրին — վրայ բերաւ գիւղապետին կինը:

— Դրացուհի՞ն... ինչ որ ձեռքին մէջ է... թերեւս սէր մը...

— Ձայնդ կտրէ՛ — զայրացաւ քահանան՝ կաս կարմիր կտրած — կիցը կերածիդ պէս՝ կուզդ դուրս կը թափի հա՛...

— Ամա՛ն, տէրհայր, պաղատեցաւ գնչուէն, — իմ մեղքս ի՞նչ է... ես կարդացածս ըսի...

Ու դեռ բաներ մը կը մըմտար, բայց գիւղապետը ուժեղ հազով մը քօղ-վրայ ըրաւ, մինչ Պոսիլքէն՝ կռնակը առած մօրը՝ յիշին տակէն կը խնդար: Ընդհանուր տրամադրութեան վրայ պաղ հով մը փչեր էր հիմա: Ձայն վանելու համար, գիւղապետը կրկին իր ձեռքը երկարեց ու.

— Նայէ, տեսնեմ, — ըսաւ, — սա ոսկիի մասին բաներ մը ըսէ ինծի...

Գուշակը դողդողալէն առաւ գիւղապետին ձեռքը, և, առանց ձայնը բարձրացնելու, վերսկսաւ.

— Շա՛տ ոսկի, շա՛տ... մօտերս շատ պիտի հարըստանաս...

— Բայց ի՞նչպէս, ո՞ւրկէ — հետզհետէ աւելի զարմացաւ գիւղապետը — առեւտուրէ՞, կալուածէ՞, ի՞նչէ...

Գնչուէն, որ ականոցին տակէն կը դիտէր գիւղապետին և շուրջիններուն դէմքերը, ձայնին աւելի խորհրդաւոր չեղաւ մը տուաւ ու ըսաւ.

— Հոս, շուրջդ... տանդ մէջ... այո՛, այո՛,

ոսկին կու գայ, ոսկին կը հոսի՝ օտար մարդու մը ձեռքերէն, որ քու տունդ կը բնակի...

— Եւ... ո՞վ է այդ ծանօթը — աւելի մօտեցաւ գիւղապետը՝ աչքերը չորս բացած:

— Ձեմ գիտեր, չորպաճի... ձեռքը չի տար անոր անունը: Այդ մարդը դեռ քու սիրտդ մտած չէ՝ ինչպէս տէրհօրը դրացունին անոր սիրտը...

— Ձայնդ կտրէ, — զայրացաւ կրկին տէր Սթայքօն — խերդ կ'անիծեմ՝ Աստուած վկայ...

Ու այնքան խռովեցաւ, որ գիւղապետը քահ քահ մը փրցուց, և, խօսքը ուղղելով տէրհօրը,

— Մի տաքնար, տէրտէր — ըսաւ, — մարդը ի՞նչ յանցանք ունի, ձեռքիդ մէջ անանկ գրուած է եղեր:

Բայց տէրհայրը չհանդարտեցաւ: Ինքնիրմէն ելած՝ աւելի մօտեցաւ գնչունին և ուղեց ինքնուրիշ թեան թուղթը՝ գիտնալու համար թէ ո՞վ էր և ուրկէ կու գար:

— Հա՛ — հեգնօրէն պատասխանեց գնչուն — գնչու և ինքնութեան թուղթ... տէրհայր, մեր թագաւորութեան կործանումէն ասդին մեր ցեղը կը թափառի...

— Ուրեմն, դո՞ւք ալ թագաւորութիւն ունեցած էք, — մէջ ինկաւ Պոսիլքէն՝ որ մինչեւ այդ լուռ կը մնար:

— Անչուշտ — հպարտացաւ գնչուն — մեր թագաւորութիւնը եղած է ամէնէն առաջին թագաւորութիւնը, հէ՛յ, աղջիկ, մենք ալ մեր թագաւորները, մեր թագունիները մեր ժանտառները ունէինք...

— Ու բոլորն ալ սե՛ւ էին քեզի նման — կրկին հարց տուաւ Պոսիլքէն:

— Հարկաւ, անոնց ալ պոյան խառ էր իմ ինիս պէս...

Մինչ այդ Պոսիլքէն ձեռքը երկարեր էր արդէն ու կ'ուզէր իրն ալ նայիլ:

Գնչուն շտկուեցաւ, առաւ դեռաւոր աղջկան ձեռքը, նայեցաւ, դարձուց, կրկին նայեցաւ, և սկսաւ արագ արագ դուրս տալ:

— Սեւաչուի, սեւահեր, ժիր ու ճէյրանի պէս երիտասարդ մը...

— Ա՛յ մայրիկ, իմ ալ դիտցաւ — գոչեց Պոսիլքէն:

Մինչ գնչուն շարունակեց՝ աւելի ուժգին շեշտով.

— Պոսիլքէ, սիրուն աղջիկ, քու ձեռքդ ալ ոսկի կը ցուցնէ...

— Անո՞ր ձեռքն ալ — գոչեց գիւղապետը:

— Այո, չորպաճի, ու քու սրտիդ մանչն ալ ոսկիներու մէջ է — դարձաւ կրկին Պոսիլքէն, մինչ ան գրեթէ խելակորոյս, կ'ոստոստէր կեցած տեղը՝ փաթթուելով մօրը պաշտօնոցին և «իմ անունս ալ դիտցաւ» պոռալէն...

— Մետաքս, ոսկի — շարունակեց գնչուն — իր մազերուն պէս և իր սրտին պէս... մեծաքսով և ոսկիով պիտի ողողէ և քեզ...

— Ո՞վ է այդ տղան — հետաքրքրուեցաւ գիւղապետին կինը, — ըսէ անունը, նայինք...

— Ձեմ գիտեր, հանը՛մ, ձեռքը չ'ըսեր... բայց, մօտ է, հոս է, ձեր մէջն է...

— Մեր գիւղէ՞ն է:

— Ո՛չ, Ո՛չ... օտար է, դուրսէն մէկը...

— Դո՞ւրսէն մի՛, լաւ, հեղ մ'ալ նայէ ձեռքս — ձայնեց գիւղապետը — կարելի է հոս գրուած է անոր անունը:

Գնչուն կրկին առաւ գիւղապետին ձեռքը, նայեցաւ և,

— Այդ մարդը ձեր տունն է — վճռեց — դե-
րա՛մ, դրա՛մ կը հոսի...

Ու գիւղապետին մտքին մէջ բոսկապէս լոյս
մը ծագեցաւ, քաշեց ձեռքը, ակնարկը սփռեց պահ
մը գնչուին, և դառնալով տէրօրը,

— Լուսանկարիչը չըլլա՛յ — գոչեց:

— Ի՞նչ գործ կ'ընէ, — հարցուց քահանան
գնչուին:

— Ոսկի արհեստ ունի... ոսկի ապարանջան
ունի ձեռքը տէրհայր...

— Աղէկ, ճանրմ, — հարցուց կրկին գիւղա-
պետը — ի՞նչ արհեստ է այդ:

— Ձէ գրուած, չորպաճի... բարակ արհեստ
մը... ամէն մարդու ընելիք գործը չէ...

— Ետ՝ — զարմացաւ այս անգամ տէր հայ-
րը — հելէ իմ ձեռքս ալ նայէ նորէն...

Գնչուն աւելի համարձակութիւն առաւ, աւել-
լի երկար քննեց տէրօրը ձեռքը և տիրակախ.

— Այդ մարդը քու գրպանդ ալ դրամ պիտի
հոսեցնէ, դրա՛մ, դրա՛մ, կ'ըսեմ քեզի... ոսկի...
ու կաթսաներով... ճիշտ ութը կաթսայ... օղի...

Ու տէր հայրը ցնցուեցաւ: Ութը կաթսայ օղի
... է՞ որ ինք միայն հինգ կաթսայ ցոյց տուած
էր... ուրեմն այս անպիտան գնչուն ամէն գաղտ-
նիք կը կարգար: Որով և քաշեց ձեռքը: Ու կարգը
եկաւ գիւղապետին կնոջը:

— Երկարէ ձեռքդ, հանր'մ — ձայնեց գնչուն
— նայիմ, նայիմ, աս ինչ մուկարէք ձեռք է...
ոսկի... երջանկութիւն ու ճիւղալիւզ կայ ձեր տու-
նը... հարսնիք փենա հա՛նրմ...

— Օ՛հօ, իմ անուստ ալ գիտցաւ — զարմացաւ
փէնան:

— Ատանկ գրուած է — վրայ բերաւ գնչուն
— հանր'մ... Ա՛ս ի՛նչ ոսկի ձեռք...

Ու գիւղապետը ալ չդիմացաւ: Այս «ոսկի»ն
խելքը գլխէն առաւ: Հրեց կինը, անցաւ կրկին
առաջ, երկարեց ձեռքը ու գոչեց.

— Սա իմս նայէ... նորէն նայէ... սանկ լաւ
հասկնանք սա գործը, ճա՛նրմ...

— Գործ ըսածդ, չորպաճի՛, ոսկին ինքնիրեն
պիտի հոսի... հազա՞ր... միլիո՞ն...

— Միլիոն...

— Ի՞նչ է ատ «միլիոն» ըսածդ — զարմա-
ցաւ գնչուն:

— Միլիոնէն չատ ու չատ վեր — բացատրեց
գիւղապետը:

— Աղէ՛կ, բայց, ես այդքան համբել չեմ գի-
տեր, չորպաճի՛... սանկ մինչեւ միլիոն... գնչու
մարդուն խելքը կարճ կ'ըլլայ...

— Լա՛ւ, ե՞րբ պիտի վաղէ այդ ոսկին:

— Մէկ երկու ամիսէն:

— Ինծի նայէ — ըսաւ գիւղապետը — եթէ այդ
ըսածդ ըլլայ...

— Անպատճառ, չորպաճի — ընդհատեց գնչուն
— անպատճառ. ինքնիրենը պիտի հոսի... ես ինչ
որ ըսած եմ՝ եղած է...

— Այն ատեն՝ աչքս նայէ... քեզ մը փարա
քեզի...

Ու դառնալով իր կնոջն ու աղջկանը՝ գլխով
հաւանութիւն տուաւ անոնց ալ սանկ՝ պո՛լ քեռքեռ:
Հարկա՛ւ, ինչո՞ւ չտայ մարդը միայն թէ՛ մէյ մը
հոսիլ սկսի սա ոսկին...

Ու գնչուն, նոյնքան սգեւորուած, թէմէնեա՛հ
ըրաւ գիւղապետին, հազար փառք ու օրհնէնք
տուաւ.

— Աստուած օրերդ չատ ընէ, չորպաճի... որ-

կիդ առատ ըլլայ, չորպաճի... թոռեր ու թոռան
ղաւակներ տեսնես, չորպաճի...

Եւ աւելի աղաչական շեշտ մը տալով ձայնին,

— Իսկ հիմա քիչիկ մը օղի տայիր ինծի, չոր-
պաճի, ու քիչ մը հաց...

— Կտոր մը ուտելիք տուէք սա մարդուն —
հրամայեց գիւղապետը — օրս չէն ըրաւ՝ եկաւ...

— Եկուր, նստէ՛ հոս — ձայնեց Փէնան՝ ցոյց
տալով նստարանը: Գնչուն հետեւեցաւ անոր՝ տոպ-
րակը քաշկոտելով իր հետ, ու նստաւ: Եւ մայր ու
աղջիկ մտան տուն:

Երբ գիւղապետն ու տէրհայրը քով քովի գա-
ցին, պահ մը լռութիւն տիրեց: Երկուքն ալ տար-
ւած էին ոսկի երազներով, ու կը նայէին իրարու:

— Է՞, ասոր ի՞նչ կ'ըսես — ի վերջոյ խզեց
լռութիւնը գիւղապետը:

— Եղբայր, — պատասխանեց տէր հայրը —
այս գնչուն խելքս գլխէս առաւ:

— Հապճա իմա...

— Իբրեւ թէ ես բնաւ չէի հաւատար ասանկ
բաներու:

— Ի՞նչպէս պիտի չհաւատաս, տէրտէր, աղու
խօսքեր կ'ընես երբեմն... անունդ կ'ըսէ, կաթնա-
ներուդ թիւը կ'ըսէ... ի վերայ ամենայնի՝ դրա-
ցունիդ անունն ալ կ'ըսէ...

Ու նայեցաւ տէրհօր աչքերուն: Տէրհայրը չա-
ռադունեցաւ, դեղնեցաւ, թուքը կուլ տուաւ, և,
քիչ մը շուրջը քննելէ վերջ,

— Աս տեղ ստեց շունչանորդին... դուն գիտ կը
ձանչնաս, Տանքօ... մեղայ, մեղայ... հաւատայ որ
բան մը չկայ... ի տէր Աստուծոյ... մեր մէջ թող
մնայ... խեղճ կինը բերնի ծամոց չըլլայ... Որբեւ-
այրիին միտը ծամելը կը սիրեն, գիտես եմ...

խաչ վկայ՝ հոգիս անմեղ է դառան պէս...

— Մի՛ վախար — հանգստացուց գիւղապե-
տը — կնիկս ու աղջիկս Ֆարդիճ չգացին...

— Հապա դո՞ւն, — կրկին գնչուն վրայ նետ-
ուեցաւ տէր հայրը — դրացունիս համար հեղ մըն
ալ բերանդ չբանաս, խերդ կ'անիծեմ հա՛... քեզ
չան սատակ կ'ընեմ...

— Ամա՛ն, տէր հայր, — սկսաւ կակազել
գնչուն — աղոցս սիրոյն... հրացան չհանես...
մարդու բան պիտի չըսեմ...

— Ինծի նայէ, տէրտէր — մէջ ինկաւ գիւղա-
պետը — այս գնչուն շիտակ ըսաւ ամէն ինչ... Ան
թրակիացի է, ես լաւ կը ձանչնամ թրակիայի գու-
շակները... ինչ որ ըսեն կ'ելլէ... դուն սա ոսկի-
ներուն նայէ, տէրտէ՛ր, ոսկի պիտի գայ, կ'ըսէ
քեզի...

— Տա՛ր Աստուած...

— Աղէ՛կ, նստէ մտածենք, նայինք:

Ու երկուքը նստան քով քովի: Նոյն պահուն
ներս մտաւ Պոսիլքէն ու գնչուն քիչ մը օղի տը-
ւաւ:

— Ա՛ռ, — ըսաւ սիրալիր — խմէ՛ մեր կե-
նացը:

Գնչուն խլեց օղին ամանը, ժպիտ մը ուր-
ուազեց դէմքին վրայ, ու ձնկեց օղին, աղջկան
հօրն ու մօրը կենացը: Յետոյ, սրբելով բերանը,

— Առաջ Աստուած, — ըսաւ — ամէն ինչ ու-
ղածիդ պէս պիտի ըլլայ... այս ձմեռ հարսանիք,
միւսին մանկիկ...

Ու Պոսիլքէն քահ քահ մը փրցուց:

Բակ եկաւ և՛ մայրը Բենան՝ կտոր մը հաց ձեռ-
քը: Տուաւ զայն գնչուն:

— Շէն մնաս, տուէ՛ք բարիքով լեցուի, — ըս-

կըսաւ լեզու թափել զնչուն՝ առնելով հացը և ուտելով զայն։

Մայր ու աղջիկ նստան անոր քով։ Մինչ անդին բակին միւս կողմը, գիւղապետն ու տէրհայրը կը խորհրդակցէին։

— Կը մտածեմ, կը մտածեմ՝ ուրիշ մը չեմ կրնար գտնել, եզրակացուց գիւղապետը — նորէն սա մեր լուսանկարիչը ըլլալու է... Անկէ զատ ո՞վ կայ օտար մեր տանը մէջ։

— Այո, — հաստատեց քահանան։

— Ան է, ճանը՛մ, ի՞ճե՛ք՝ բարակ ալ արհեստ ունի աղան ձեռքը։ Ուրեմն, — աւելի ոգեւորուեցաւ — ան է որ մեզի ոսկի պիտի բերէ... անոր ձեռքէն ոսկին պիտի հոսի, հա՞...

— Պա՛, — առարկեց քահանան — այդքան հարո՞ւստ է այդ ստանան։

— Ո՞վ գիտէ։

— Եւ կամ՝ թերեւս նոր հարստացած է... Ինչէն սակայն, լուսանկարելով... բնաւ խելքս չի պռոկիր։ Ոսկի արհեստ... վա՛ղ անցիր — կրկին թերահաւատ մնաց քահանան։

— Տէրտէր, — առարկեց գիւղապետը — քեզի քանի հեղ ըսեր եմ որ՝ աղան օրը օրին կը վճարէ տանը վարձքը, ըսել է՝ լեցուն է գրպանը։

— Վարձք ըսածդ՝ ոսկիի կոյտ չէ, Տանքօ՛, զնչուն սանկ ձեռքերը աղբիւրի պէս բացաւ, չտեսա՞ր, չէ որ, շան աղան Աստուծուն օրըմեծ դրամ կ'աւրէ սրճարանը ու մնացածը առանց համրելու գրպանը կը նետէ։ աղէ՛կ, այդքան դրամ լուսանկարչութենէ չիշահուիր, ա՛յ մարդ։

— Թերեւս հօրմէն մնացած է։

— Այդ պարագային, ինչո՞ւ գիւղ եկեր լուսանկարչութիւն կ'ընէ, — դիտել տուաւ քահանան։

— Է՛, թէ օդափոխութիւն, թէ չահ։

Ու երկար վիճեցան, այսպէս։ Եւ եկան այն եզրակացութեան թէ՝ կասկածելի աղբիւր մը ունէր գիւղապետին վարձակալը, բայց թէ ի՞նչ էր այդ աղբիւրը՝ չկրցան կռահել։

Քիչ յետոյ, զնչուն օտքի ելաւ։ Փէնան կը տոր մը հաց եւս տուաւ անոր ու զնչուն մեկնեցաւ։

Նոյն պահուն, յանկարծ միտք մը յղացաւ տէր հայրը, մօտեցաւ գիւղապետին ու հարցուց։

— Երբեւիցէ մտած ես իր սենեակը։

— Ոչ։

— Փա՞կ է դուռը։

— Այո՛, բայց բանալին ներսն է։

— Հոս բեր։

— Ինչո՞ւ։

— Բեր կ'ըսեմ քեզի։

Ու գիւղապետը գնաց բերաւ բանալին, դուռը բացին և մտան ներս։

Ու շատ չանցած՝ սենեակէն նետուեցան բակ։

— Գտա՛յ, գտա՛յ, — գոչեց քահանան։

— Ի՞նչ բան, — իրար անցաւ գիւղապետը։

— Հո՛ս նայէ, — ու լուսին բռնեց լուսանկարի ապակի մը։

Գիւղապետը նայեցաւ, կրկին նայեցաւ, ասի իր քերան՝ պռռաց։

— Թղթադրա՛մ...

— Տեսա՞ր — խանդավառուեցաւ քահանան։

— Տասնոց է ձիշտ նոյն գոյնը...

— Օձիքը ձեռք ձգեցինք վերջապէս։ Ասոր համար տասնոց թղթոսկիներ կը մանրէ... ձանրմ, ես ալ զարմացայ... Թագաւորի գանձ ըլլայ չի դիմանար կ'ըսէի... հը՞, Տանքօ, կը տեսնե՞ս...

— Աղէ՛կ, բայց խելքս դեռ չպառկեցաւ, տէր-
տէր... —

— Ամմա՛ւ ըրիր հա՛... մարդը կեղծ թղթա-
դրամներ կը չինէ եղեր:

— Կե՞ղծ ըսիր...

— Այո՛, այս ապակիէն կը հանէ...

Ու զարմացած՝ գիւղապետը կրկին ձեռքն
առաւ ապակին, բռնեց լոյսին, նայեցաւ ու մըմը-
ռաց.

— Ճիշտ ու ճիշտ թղթադրամ... նկար, գիր,
ստորագրութիւն... որո՞ւ խելքէ կ'անցնի...:

Ու պահ մը մտածելէ վերջ, նայեցաւ քահա-
նային և հարցուց.

— Օրը քանի՞ հատ կը հանէ կ'ըսես,

— Ը՛հ, քանի հատ... հանէ ու հանէ... գըր-
պանն ու ծոցը լեցուն է, կ'ըսեմ քեզի... և գի-
տե՞ս ինչպէ՞ս կը դնէ. կ'ափոսկէ ու հօ՛փ կը նետէ
ներս... մենք ըսես՝ տասը լէվային վրայ կը դո-
ղանք:

— Աղէ՛կ, բայց արգիլուած չէ՞, անդրադար-
ձաւ գիւղապետը:

— Հարկա՛ւ:

— Ուրեմն անմիջապէս լուր տանք ոստիկա-
նութեան:

— Սը՛սթ — չնչաց տէրհայրը՝ մասը բերնին
տանելով — խենդեցա՞ր, ի՞նչ է...

— Ինչո՞ւ:

— Խելքդ գլուխդ բեր, Տա՛նքօ, գնչուին ը-
սած ոսկիի աղբիւրն է աս...

— Հա՛, զարմացաւ յանկարծ գիւղապետը —
իրա՛ւ: Առ քեզի ոսկի, հէ՞ — մօտեցաւ քահանա-
յին — Առ քեզի օտար մարդ՝ տանս մէջ... Աս է
եղեր հա՞... Ծօ՛, ոսկին մեր ծոցն է եղեր ու մենք

լուր չունինք... Ես ան գնչուին բերանը պագ-
նեմ...

— Դուն աղօթէ Աստուծոյ... Անոր գործն է
աս: Դուն քուն՝ բախադ արթուն, Տա՛նքօ... Ալ
ասկէ ետք՝ կոնակդ տուր պատին ու քէյֆ ըրէ...
մինակ թէ...

— Ի՞նչ:

— Առաջ փորձենք հեղ ժը, տեսնենք պիտի
հասկնա՞ն որ կեղծ է, եթէ անցնի՝ գործերնիս ի՞նչ
է, օրն ի բուն կը հանենք...

— Ու սնտուկը կը լեցնենք...

— Մուխը դուրս չելլէ, սակայն, Տանքօ, յե-
տոյ կը մարի մուխերնիս հա՛...

— Խե՞նդ եմ տէրտէր...

Անցան օրեր: Առաւօտ մը գիւղապետը կրկին
նստեր էր տանը բակը ու թերթ կը կարդար, ակ-
նոցը անցուցած քթին:

Պոսիլքան, նստած անոր քով, աջ կողմի դը-
րանը կից դրուած նստարանին վրայ, կ'ասեղնա-
գործէր: Հագած էր սպիտակ պլուզ մը:

Բակ եկաւ և Փէնան, կապերտ մը ձեռքը: Ու
տեսնելով Պոսիլքէն,

— Օհօ՛, — գոչեց — աս մեր հանրմը մութն
ու լուսին հարսի պէս հագուեր սքուեր, եկեր՝ գո-
գոռուեր է...

— Ամա՛ն, մայրիկ — սրտնեղեցաւ Պոսիլքէն,
— վայրկեան մը օձիքս չես ձգեր...

— Վա՛յ. չխօսի՞նք... կարծես տանը մէջ ու-
րիշ գործ չկայ ու առտուն կանուխ դանդէլատ է
պակաս մնացեր...

— Հիմա հոգիս հիւսել ուզեց...

— Գիտե՛մ, գիտե՛մ ինչու...

— Է՛ — մէջ ինկաւ գիւղապետը՝ գլուխը վեր-

ցընելով ու ակնոցին վրայէն ծուռ մը կնոջը նայելով — Ի՛նչ կը կռոււրտիք աքլորներու պէս... տըզան պիտի արթնցնէք:

— Ամա՛ն սա քու պարոնդ, ա՛յ մարդ — խօսքը ամուսնոյն ուղղեց փենան, — գնչուին եկած օրէն ասդին կը դողաս կոր վա՛յ... ով գիտէ ինչ մալ ըլլար...

— Սըստ... Ի՛նչ կը պոռաս կնի՛կ:

— Ինչ պիտի չպոռամ, խելքս չհասնիր, այդ լուսանկարիչը Ի՞նչ է խօթեր ձեր երկուքին գլուխը...

— Դէ՛հ, կարճ կապէ ըսի քեզի:

Ու այնքան ձայնը խտացուց, որ փենան նախընտրեց թուքը կլլել ու ներս երթալ: Քիչ վերջ կրկին բակ եկաւ, ու կանգ առնելով ամուսնոյն քով:

— Ինծի նայէ — շշնչաց — խելքդ գլուխդ ժողվէ, կը տեսնե՞ս ի՛նչ է եղեր աղջիկդ...

— Մայրի՛կ, — դժգոհեցաւ Պոսիլքէն:

— Նայէ՛, նայէ հեղ մը, նոր պլուզ առանց գողնոցի:

— Է՞, Ի՞նչ կայ:

— Անոր համար է — ցոյց տուաւ գլխովը Մանչոյին պռկած սենեակը — լուսանկարիչի՛դ...

— Ծիշտ չէ, — առարկեց աղջիկը, ոտքի ելլելով, մտաւ տուն:

— Ո՛ւր կը փախչես, հը՞, կեցիր նայինք ի՛նչ պիտի ըսէ հայրդ:

— Ահչցուցիր աղջիկը, ա՛յ կնիկ, — դիտել տուաւ գիւղապետը — նորէ՞ն լուսանկարուիլ կ'ուզէ:

— Չէ, ճանը՛մ... կ'ուզէ աչքը մտնել, չե՞ս հասկնա՞ր:

— Իրա՛ւ ամէն բան գիտցաւ այդ չուշտանորդին:

— Ան ըսաւ ու ասոր գլուխը մտաւ հեղ մը, կը տեսնե՞ս, լուսը լուսնալուսն՝ եկեր նստեր է...

— Ի՞նչ ընեսք, եթէ խըսմէթ է...

— Համմէ՞... լուսանկարիչի մը կտորի՞ն... հէ՛յ, խելքդ գլուխդ ժողվէ, Տա՛նքօ, աղջիկս տամ անոր որ տօնավաճառէ տօնավաճառ հետը պտտցնէ, հա՞...

— Հարուստ լուսանկարիչներ ալ կան, բոլորն ալ փանայիրճիներ չեն եա՛... չե՞ս յիշեր, Սոփիայի մէջ քանի լուսանկարչատուններ տեսանք՝ այս ալ պիտի հարստանայ, դուն մի նայիր անոր կերպարանքին, անանկ վարպետ է որ... նուրբ արհեստ ունի... անոր ձեռքէն ոսկի պիտի հոսի, ոսկի՛...

Ու, ոգեւորուած, ոտքի ելաւ գիւղապետը: Փենան պահ մը մտածեց, ուրախացաւ, բայց յանկարծ դառնալով ամուսնոյն.

— Աղէկ ամա, — վրայ բերաւ — ան եթէ հարստանայ կ'առնէ՞ մեր աղջիկը... քի՞չ քաղաքացի աղջիկներ կան:

— Ապէ՛, վաղ անցիր հիմա այդ «եթէ»ներէդ, ատոնք Աստուծոյ գիտնալիք բաներն են, դուն մի խառնուիր աս գործերուն:

— Որպէս զի խելքիդ փշածը ընես: Ինծի նայէ, Տանքօ՛ — ձայնը բարձրացուց փենան — խելքդ գլուխդ ժողվէ, գիւղապետ պիտի ըլլաս, Խորեթէ գիւղին ամէնէն խելացի մարդն ես, բայց լուսանկարիչի մը խելքին խելք դրեր ես...

— Կարճ կապէ ըսի քեզի՛. ես խելքի խրատի պէտք չունիմ... Բանէ խապար չունի, ելեր խելք կու տայ:

— Խապար ունիմ չունիմ, ես մէկ բան գիտեմ — խելքդ տուն կանչէ ու սա լսեսանկարիչին ըսէ, իրիկուն չեղած պակածը ժողովէ ու երթայ, հասկըցա՞ր:

— Ի՞նչ ըսիր, խենդեցա՞ր, կնիկ:

— Ես՝ ոչ, բայց, եթէ այսպէս երթայ քու աղջիկդ պիտի խենդենայ... Կարծես գիւղը ալ մանչ չմնաց, ու առ հայլազիմ պիտի տամ աղջիկս...

— Մի խառնուիր իմ գործերուս... քանի՞ հեղ պիտի ըսեմ քեզի: Դուն քո գործիդ նայէ:

— Աղէկ, ես կ'ըսեմ պէտք եղածը անոր:

— Ի՞նչ:

— Եւ հիմա նոյնիսկ...

Ու մինչ փենա քայլերը ուղղեց դէպի լուսանկարիչին պառկած սենեակը, Տանքօ զայրացած սաքի ելաւ, աչքերը բացած կեցաւ կնոջը առջեւ սպառնական՝

— Հելէ փորձես, պոռաց հելէ փորձես ճրք մը ըսել աղուն, Աստուած վկայ հարամ կ'ընեմ օրդ... Սըւոր նայէ, խելք պիտի տայ ինծի... կնկայ խելք... փիւն հաւու չափ խելք չկայ գանկին մէջ...

Ու, տեսնելով որ կինը մըմալէն տուն կը մտնէ ինք ալ եկաւ կրկին նստաւ աթոռին վրայ: Ու վերսկսաւ կարգալ: Քիչ յետոյ ձայն մը լսուեցաւ ներսէն: Փենայինն էր, նոյն զայրացկոտ չեչտով աղջկան կը պոռար ու կը յանձնարարէր չուտով հանել սպիտակ պլուզը: Բայց, Պոսիլքէն եկաւ դուրս ու կրկին նստաւ նստարանին վրայ, նոյն պահուն բակ մտաւ եւ՝ տէր Սթայքօն, արագ քայլերով մօտեցաւ գիւղապետին ու անհամբեր հարցուց.

— Եւ՞ր:

— Ո՛չ, տակաւին կը քնանայ:

— Մինչեւ ե՞րբ ձանրմ, — սրտնեղեցաւ քահանան — զարմանալի բան:

— Կ'երեւի շատ յոգնած է, քեզի չըսի՞ որ գիշերը ուշ եկաւ ինքնաշարժով: Քաղաքն էր: Առանձին էր ինքնաշարժին մէջ:

— Ես՞: Չըսես նորէն դրամով եկած է:

— Անանկ կ'երեւայ, սակառով մը գնաց ու աղուոր վալիզով մը վերադարձաւ, ասկից զատ աղուոր ալ ձամբու պայուսակ մը՝ պաշտօնեաներուն ունեցածին պէս: Այնպէս ալ ուրախ էր որ...

— Ան ուրախ է, բայց հեղ մ'ալ ինծի հարցուր, տեսնեսք... Այն օրէն ի վեր խելքս գլուխս չէ... ամէն տեղ կ'երեւայ աչքիս... ծայրը ծայրին չեմ կրնար աղօթք մը անդամ ընել...

— Հապա ե՞ս, օրն ի բուն գիւղապետարանին գանձը աչքիս առջեւն է... ես ալ ասանկ մը պիտի ունենամ կ'ըսեմ ինքնիրենս... և կամ առոր աւելի մեծը...

Քահանան նստաւ գիւղապետին քով: Նայեցաւ չուրջը: Յետոյ գրպանէն հանելով երկու թղթադրամներ, բացաւ ափին մէջ և ոգեւորուած.

— Մարդ ի՞նչպէս չթոցնէ խելքը, Տանքօ՛, — ըսաւ, — նայէ՛, նայէ՛, փարայէն անոյշ բան կա՞յ աշխարհի մէջ... Այս առտու հարիւրնոց մըն ալ աւերեցի որ աւելի վստահ ըլլամ թէ կը քշուի...

— Անո՞ր չինածներէն:

— Այո՛, նայէ՛ Տանքօ՛: Բնաւ տարբերութիւն չունին իսկականներէն... հա՛յ Աստուած մէկ օրդ հազար ընէ, ա՛յ աղայ... Թերեւս թերութիւն մը ունին. բայց, միայն դրամատունէն կրնան մը ունին. բայց, միայն դրամատունէն կրնան հասկնալ: Վաղը պանքա պիտի տանիմ մաս մը դրամ ու ասոնցմէ ալ պիտի խառնեմ մէջը, եթէ բան մը չըսեն քէյֆերնիս տեղն է...

— Այն ատեն է որ ոսկի պիտի հոսի մեր տունէն ներս — վրայ բերաւ գիւղապետը:

— Վա՛յ գնչու վա՛յ... բնաւ չհաւատացի շան զաւակին ըսածին, մեղայ քեզ Աստուած, մեղայ — սկսաւ խաչակնքել քահանան — փրկեայ զմեզ ի փորձութենէ...

— Քեզի չըսի՞ թէ անոր ամէն մէկ ըսածը կ'ելլէ: Թրակիացի է ան, տէրտէր...

Գիւղապետ ու քահանայ քիչ մը եւս խօսեցան: Տէր Սթայքօն բաւական անհամբեր էր, կ'ուզէր որ լուսանկարիչը ժամ առաջ արթննար և «եթէ ըլլալիք է սա գործը, ըլլար՝ լիննար»: Ու մինչ գիւղապետը կը յանձնարարէր քիչ մը համբերատար ըլլալ, ոտքի ձայներ լսուեցան: Ան էր: Իրար անցան:

— Ես պիտի խօսիմ — ըսաւ տէր հայրը:

— Ինչո՞ւ:

— «Ինչո՞ւ»... որովհետեւ կրնաս յօնք չի նկուտ տեղ աչք հանել... ձգէ ինծի սա գործը...

— Միայն թէ աչքը չվախցնես տղուն, գիտես ետ', գիւղապետ եմ, իշխանութիւն օրէնք, կը քաշուի ինձմէ: Սանկ խորամանկ ձեւով մը մօտեցիր:

— Մինակ ձգէ ուրեմն մեզ:

— Ետ' — զայրացաւ գիւղապետը հապառանց ինծի համաձայնութեան մը գալու ըլլաք:

— Մի վախնար, մարդ Աստուծոյ, քեզ չեմ խաբեր:

— Ճանրմ, դուն չես խաբեր բայց, լաւ է որ իրարմէ գաղաւթի բան չունենանք, ինչո՞ւղ պէտք...

Լուսանկարիչին հազին ձայնը ընդհատեց խօսակցութիւնը, նայեցան, դէպի սենեակ: Եւ որովհետեւ Մանչօ կոկորդալիբ կը հաղար, քահանան, սրտնեղած՝

— Ո՛հ, փաթլա, — մրմռաց — քանի՞ ժամ պիտի հաղայ, դեռ պիտի սպասե՞նք:

Նոյն պահուն սակայն, սենեակին դուռը բացուեցաւ ու երեւցաւ Մանչօն, — երկայնահասակ, աղուամազով շրթունքին վրայ, ձերմակ չապիկով և ոտքերը բոպիկ: Յօրանջեց ու ձապկտեցաւ: Եւ, աչքերը բացխփելով,

— Բարի լո՛յս, չորպաճինե՛ր, — ըսաւ:

Պոսիլքան տեսնալով Մանչօն մտաւ տուն:

— Աստուծոյ բարին վրադ, լաւ քնացա՞ր, — հարցուց գիւղապետը հոգածու ձայնով մը:

Ոտքի ելաւ քահանան, սիրալիր մօտեցաւ Մանչօյին, և երկարելով իր ձեռքը բարի գալուստ մաղթեց: Յետոյ հարցուց թէ ի՞նչ նոր ու հետաքրքրական բան կար մեծ քաղաքը:

— Է՛հ, տէր հայր, օր նոր՝ լուր նոր, — պատասխանեց Մանչօն՝ խորհրդաւորութիւն մը տալ ջանալով իր ըսածին — Սոփիան առանց նորութեան կ'ըլլա՞յ:

Եւ որովհետեւ Մանչօն նստիլ կը ցանկար, գիւղապետը վազեց՝ աթոռ մը ձարեղու համար: Յետոյ, ձայնը ձգած՝ Պոսիլքէին «չուտով երեք սուրճ» յանձնարարեց, ու եկաւ նստաւ տէր հօրն ու Մանչօյին քով:

Մանչօ գրպանէն հանեց սիկառէթի տուփ մը ու գիւղապետին և տէր հօր երկարելով հրամցուց: «Տուպլը էքօդերա» էր. գիւղապետը որ այս տեսաւ՝ հիացաւ, բերնին ջուրերը սկսան վազել, մինչ Մանչօն ըսաւ.

— Ալ մոռցայ երրորդ տեսակը:

— Իսկ մենք փախստական ծխախոտ կը ծրխենք, — վրայ բերաւ գիւղապետը:

— Աղէկ բայց, — աւելցուց քահանան, — ա-

մէնքը անոր ետեւէն են. տեսնենք ո՞ւր կ'երթայ ծայրը:

— Իսկ ես «Տուպլը»էն սկսայ ծխել — հպարտացաւ Մանչօն:

— Գործդ լայնցաւ — ականարկեց գիւղապետը աչքին ծայրովը դիտելէն Մանչօն:

— Ոչ թէ լայնցաւ... հը', ըսէ՝ ծով դարձաւ հաստաանց, տէր հայրը:

— Ի՞նչէն, — հարցուց գիւղապետը՝ առիթը յարմար նկատելով:

— Շատ պարզ կերպով: Երբ Սոֆիա գացի՝ մօրեղբայրս մեռաւ:

Այս պատասխանը պատ քաշեց երկուքին առջեւ: Իրարու նայեցան: Տէրհայրը հեղ մը հազաց, ու սրտաբեկ ձայն մը հանելով.

— Մօրեղբայրդ, Աստուած լուսաւորէ հոգին:

— Ամէն, — վրայ բերաւ գիւղապետը:

— Աստուած լուսաւորէ հոգին — կրկնեց Մանչօն՝ երկիւղած ու տրտում իբր թէ — լաւ մարդ էր, զիս շատ կը սիրէր, գիտէ՞ք ուրքան լացի թաղումին...

— Հարկաւ, ձա՛նում, ատանկ լաւ մարդ մը — ձայնեց գիւղապետը:

— Շատ ալ հարուստ, էր ամբողջ ունեցածը ինծի թողուց, տուներ, խանութներ, հող, դրամ,

— և գոհունակօրէն զարնելով ձեռքը գրպանին հարուստի հազ մը կեղծեց:

— Հարուստ մօրեղբայր ունիս եղեր, ու հոս եկեր լուսանկարչութեամբ կը զբաղէիր — նկատել տուաւ քահանան:

— Որովհետեւ, — արդարացաւ Մանչօն — ան որոշած էր ոչինչ տալ ինծի՝ մինչեւ իր մահը. ես ալ ակռաս սեղմած սպասեցի մեռնելուն: Զգէ՛ որ պէտք ալ չունէի:

— Այո', ուրիշ լուսանկարիչներու բերանը կը հոսի անօթութենէն, իսկ դուն, հը', ժպտիլփորձեց տէրտէրը — բաւական լայն կ'ապրիս:

— Ա', այո', գանգատելու բնաւ պատճառ չունիմ, լաւ գործ ըրի ձեր գիւղը, խոստովանեցաւ Մանչօն:

— Լաւ գործ ըրիր, ու լաւ ալ դրամ տուիր գինեպան Փէնչօյին, պատասխանեց տէր հայրը, — ան ալ քու երեսէդ խնդաց քիչ մը, աս տղան շատ պիտի յիշեմ կ'ըսէ ինծի. միշտ նոր թղթադրամներ կու տայ ինծի, Աստուած օրերը շատ ընէ, ճիշտս աւելցուց:

— Է', ձեռքս ի ծնէ բաց է, տէր հայր:

— Մարդուս ձեռքը բաց է երբ գրպանը լեցուն է, տղաս:

— Անշուշտ, — մէջ ինկաւ գիւղապետը որ մինչեւ այդ լուռ էր — երբ մարդուս գործը կը յաջողի, ազգականներուն ալ կը յաջողի...

— Այո', ամէն ինչ բախտ է. ոմանք հոգիներն կը հանեն, բայց գործերնին կրկին չի յաջողիր. իսկ ուրիշներ մատերնին հազիւ կը դպցնեն ու ահա կը հոսի դրամը ամէն կողմէ՝ թէ առեւտուրի և թէ անձանօթ կամ գաղտնի արհեստի մէջ...

— Ի՞նչ գաղտնի արհեստ, տէր հայր:

— Օրինակ — կմկմաց տէր հայրը — օրինակ... ըսենք կեղծ թղթադրամներ շինելու ձեռնարկած է:

— Այո', կեղծ թղթադրամներ — երկրորդէն գիւղապետը՝ նայելով քահանային աչքերուն:

Ոստքը բերանն էր, երբ տեսաւ Պոսիլքէն, որ սուրճ կը բերէր:

Սուրճերը եկեր էին արդէն ու Պոսիլքէն նազանքով ու շիկնելէն բերաւ բակ: Մօտեցաւ, խընդաց ու բարի դալուստ մաղթեց Մանչօյին:

Երբ Պոսիլքէն տուն մտաւ, գիւղապետը անդ-
րադարձաւ կէս թողուած խօսակցութեան: Եւ ա-
ւելցուց.

— Է՛, Մանչօ, գանք սա կեղծ թղթադրամներ
ընել խնդրին:

Բայց, Մանչօն, պահելով իր պաղարիւնը,

— Կեղծ դրամ չինողը ծակը կ'երթայ, —
պատասխանեց:

Այս պատասխանը չստ հաճելի չերեւցաւ գիւ-
ղապետին և քահանային: Անպիտան տղան կրկին պատ
քաշեց առջեւին: Ու մէկ ալ բանտէ, պատիժէ,
խօսեցաւ: Քահանան սակայն, բաւական խորա-
մանկ էր ու քողովրայ ըրաւ.

— Ես ալ, — ըսաւ անմիջապէս — այդ կ'ու-
ղէի ըսել, ով որ չի յաջողիր՝ կը բռնեն ու հոփ
ծակը, իսկ ով որ կը յաջողի՝ թէ իրեն համար ու-
նի և թէ իր բարեկամներուն համար...

— Այո՛, այո՛, — կրկին իրար անցաւ գիւ-
ղապետը — թէ իրեն և թէ իր բարեկամներուն հա-
մար:

— Աղէկ բայց ուշ կամ կանուխ ան ալ բանտ
կ'երթայ — կրկին դիտել տուաւ Մանչօն:

Ու մինչ գիւղապետը կրկին խօսիլ կը փոր-
ձէր, քահանան նշան ըրաւ որ գոցէ բերանը: Յե-
տոյ, սքեմին ծայրերը ժողվելէն,

— Տղա՛ս, ըսաւ, ան հեղ մը իր բերը չինելէն
վերջ, եթէ բան գործ չունիս բանտ տար, զինքը
ատ ալ հոգն է անոր... Երբ կը խորհիմ թէ այդ
որքան գիւրաւ կրնայ հարստանալ, չիտակն ըսած՝
իմ հոգիս ալ երբեմն կ'ուղէ թղթադրամներ կեղ-
ծել...

— Ինչե՛ր կ'ըսես տէր հայր, — ձայնը բար-
ձրացուց Մանչօն... հը՞... Ի՞նչ ես եղեր այսօր...

Նայէ, պ. գիւղապետը որքան կը զարմանայ ըսա-
ծիդ...

— Ո՛հ, — մէջ ինկաւ գիւղապետը — հիմա
բան չի զարմացներ զիս:

Մանչօն, առարկեց, սակայն: Ու ըսաւ թէ
գիւղապետը առաջինը պիտի ըլլար քահանան ձեր-
բակալողը, երբ նման փորձ մը ընէր ան: Ու յե-
տոյ ելաւ ոտքի ու գնաց հագուելու:

Երբ Մանչօ սենեակ մտաւ, գիւղապետը զար-
մանք յայտնեց որ ցանցը չինկաւ տէրտէրին: «Խո-
րամանկ բան է» վրայ բերաւ քահանան: Ու ակ-
նարկը ուղղելով Մանչօյի սենեակին, «նայինք, ը-
սաւ, մեզմէ որը աւելի խորամանկ դուրս պիտի
գայ»:

— Մեծ մի խօսիր, տէրտէր, — դիտել տուաւ
գիւղապետը — կեր՛ ապա գոհացիր:

— Դուռն հոգ մի ընէր, անոր հոգին ձեռքս է:

— Ի՞նչ հոգի:

— Կաղապարը՝ — գոչեց քահանան՝ ես անոր
հետ պիտի խաղամ ինչպէս կատուն մուկին հետ:

— Բայց եթէ ըսէ թէ կաղապարը իրը չէ՞:

— Դուռն վկայ ես, գնչուն ալ:

— Ուրիշ կաղապարներ ալ ունենալու է:

— Ով գիտէ, ան պատահաբար մոռցած է սե-
ղանին վրայ ու մեր ձեռքը ինկաւ անա՛. տարօրի-
նա՛կ բան, հոս գնչուն մեզի ոսկի կը գուշակէր,
մինչ անդին սեղանին վրայ դրուած է եղեր մեռ
բախտը...

— Կը տեսնե՞ս — վրայ բերաւ գիւղապետը —
ինչպէս ամէն բան կապուած է իրարու:

Քահանան բաներ մը ունէր ըսելիք, բայց լը-
ռեց. ոտքի ձայն կար: Բակ մտաւ Քամպուրովը՝ ա-
րադ քայլերով: Բարեկեց: Դիւղին վարժապետն էր:

Գիշերն էր վերադարձած գիւղ: Ըստե թէ կ'ուզէր տեսնել Մանչօն, սրովհետեւ անոր ապսպրած էր, Սոփիայէն լուսանկարի ապակի բերել իրեն: Գիւղապետ ու քահանայ իրարու նայեցան: Յետոյ, քահանան դիտել տուաւ թէ «այդ արհեստը չի վաճելեր ամէնքին»: Բայց վարժապետը ճշտեց թէ ինք պարզ սիրող մըն է ու իր աղատ ժամերը կը յատկացնէ միայն:

— Ասանկ բաներու կը ծախսես դրամդ ու յետոյ ալ ամսականս չի բաւեր, կ'ըսես, դիտել տուաւ գիւղապետը սրտնեղած:

Ուսուցիչը չպատասխանեց: Նիւթը փոխեց ու հարցուց թէ ճիշտ է որ անցեալ օր գնչու մըն է եկեր գիւղ, բոլորը հմայեր է, կռահեր է անուէններն ու ամէն մէկին մէջ մէկ տեսակ յիմարութիւն է բեր: Յետոյ ուզեց իմանալ թէ իրենք եւս տեսած են այդ գնչուն: Գիւղապետն ու քահանան միաբերան ժխտեցին. ոչ տեսած, ոչ ալ լսած ձեւացան: Բամպուրովը յայտնեց նաեւ թէ՝ օրն ի բուն գինեատան մէջ կը խօսուի այն մասին, թէ՝ հարկ էր վար դնել դայն՝ ստուգելու համար որ խաֆ է ըրածը թէ իրապէս կը գուշակէ: Բայց տեսնելով որ գիւղապետը մեծ վստահութեամբ կը խօսի «Թրտկիացի գուշակ»ի մասին, գլուխն առաւ մեկնեցաւ ու խնդրեց որ Մանչոյին յայտնեն թէ յետոյ կըրկին պիտի գայ գինքը տեսնելու: Ուսուցիչին մեկնելէն վերջ, գիւղապետ ու քահանայ զարմացան «վարժապետի խելք»ին, բայց յանկարծ ապշած մնացին, երբ Մանչօն, բանալով սենեակին դուռը, ելաւ բակ՝ նոր հագուստ մը հագած, կոլֆ տարաւ ու լայն քառքէթով:

— Վա՛յ, ի՞նչ է այս մօտան, — հարցուց գիւղապետը:

Մանչօ յառաջացաւ քանի մը քայլ ետ, և, հըպարտ չհատով մը՝

— Անգլիական կոլֆ է — պատասխանեց:

— Հիմա այլեւս պարզ է որ դուն լաւ հարստացած ես — աճապարեց քարը տեղաւորել քահանան որ անհամբեր էր ու կ'ուզէր ժամ առաջ բակն բերնէն հանել՝ ինչպէս կ'ըսեն:

Մանչօն աւելի մօտեցաւ և, երկու ընտիր սիւկառնիկներ երկարելով անոնց,

— Դուք ալ իւղտեցէք իմ հարստութենէս, — ըսաւ առէք՝ գործածեցէք:

Գիւղապետ ու քահանայ մեծ ուրախութեամբ առին սիկառնիկները շնորհակալութիւն յայտնեցին ու մաղթանքներ ըրին. իսկ քահանան, երբ փափաք յայտնեց որ «Ստաւած Մանչոյին ունեցածին կրկնապատիկը տայ», վերջինը ուժեղ քահ. քահ. մը փրցուց ու ըսաւ.

— Ի՛նչ կ'ըսես, տէր հայր, ի՞նչ պիտի ընեմ ես այդքան դրամը...

— Ամա՛ն, — ցատկեց՝ տեղէն տէր Սթայքօն — դրամի համար երբեք չ'ըսուիր կը բաւէ, ասիկա ինձմէ խրատ ըլլայ քեզի:

Մանչօն, որ տրամադրուած կը թուէր, մէկ մէկ ալ «տուպլը էքսթրա» սիկառ տուաւ քիթերնուն: Գիւղապետը մեծ ախորժով սկսաւ ծխել ու յայտնեց թէ չատոնց կը ցանկար այդ սիկառներէն հատ մը ծխել: Մանչօ ուզեց իմանալ թէ ո՞ւր են Պոսիլքէն ու մայրը, որովհետեւ անոնց համար ալ «բաներ մը» բերած էր Սոփիայէն:

Գիւղապետը ոտքի ելաւ ու կանչեց կիներն ու աղջիկը, Պոսիլքէն երբ բակ եկաւ՝ ապշահար մնաց՝ տեսնելով Մանչօն այդ հագուստներուն մէջ: Իսկ Մանչօն, բռնելով իր տաբատին երկու քովերէն, փքացած, «կոլֆ» գոչեց: Յետոյ, գրպանէն հանեց փոքրիկ ծրար մը, քակեց դայն, գլխու թաշկինակ

մը հանեց ու տալով Փէնային ուր Պոսիլքէէն վերջ բակ եկեր էր,

— Սոֆիայէն նուէր քեզի ըսաւ Մայրը առաւ թաշկինակը, նայեցաւ, հիացաւ, ու հարցուց թէ միթէ ինք արժանի՞ էր մետաքսեայ գլխակապի։ Իսկ Պոսիլքէին ոտքը դետնէն կտրեցաւ, երբ Մանչօ իրեն տուաւ մանեակ մը՝ ու ըսաւ.

— Ճիշտ քու սեւ աչքերուդ համար է։

Ու տուաւ նաեւ տուփ մը բրնձափոշի։

Մայր ու աղջիկ շնորհակալութիւն յայտնեցին։ Իսկ գիւղապետը դառնալով անոնց, դիտել տուաւ.

— Ատանկ չոր ու ցամաք շնորհակալութիւն յայտնելով չ'ըլլար։ Հայհե, տեսնեմ, երկու հաւ դըրէք կրակին վրայ, աղուոր ալ կարկանդակ մը չինեցէք ու ցերեկին փառաւոր ճաշ մը ընենք...

— Բայց, գիւղապետ, — վրայ բերաւ Մանչօն...

— Սըսթ... խօսք չեմ ուզեր, — ընդմիջեց գիւղապետը — ձգէ ես ալ իմ մարդկութիւնս ըսեմ։

— Ինչո՞ւ անպատճառ այսօր։

— Ոչ, ես այսօր կ'ուզեմ, չեմ թողուր ուր այսօր գինեռուներ ճաշես... տէրտէրն ալ մեզի հետ պիտի ճաշէ... հայհե, կնիկ, երեքայ նայինք...

Ու կնոջն ու աղջկան երթալէն վերջ, կրկին խօսքը ուղղելով Մանչօյին,

— Եկուր հիմա, նայինք, դաւակս, վերսկսաւ, նորէն նստինք շարունակենք մեր խօսակցութիւնը։

Ու նստան քով քովի։

— Հիմա որ հարատեցար, խօսք առաւ տէրտէրը, պիտի շարունակե՞ս լուսանկարչութիւնը։

— Այո՛, պատասխանեց Մանչօն, անշուշտ, թերեւս աւելի քիչ աշխատիմ, բայց բոլորովին

պիտի չձգեմ։ Կ'ուզեմ հող մը գնել այստեղ ու պղտիկ վիլլա մը շինել։

— Պաււո՛, ձայնը բարձրացուց գիւղապետը, ուրեմն մեր գիւղը պիտի ձգես։

— Ի՞նչպէս ձգեմ. Պուլկարիոյ մէջ ամէնէն աւելի ձե՛ր գիւղին կը հաւնիմ, օդ, ջուր...

— Իրա՛ւ, մեր գիւղին պէս գրեթէ չկայ, բայց այս տարի քիչեր եկան օդափոխութեան։

— Է՛, վրայ բերաւ Մանչօն, քրիզ կայ, գիւղապետ, քրիզ...

— Քրիզ, քրիզ, բայց դուն կրկին կը շահիս, դիտել տուաւ քահանան՝ միշտ ջանալով իր ուղած կէտին տանիլ խօսակցութիւնը։

— Է՛, Աստուած յաջողցուց գործս, հիմա այլեւս ամառը կ'անցնի, ես վաղը Սոֆիա կը մեկնիմ...

— Ի՞նչ կ'ըսես, իրար անցաւ տէր Սթայքօն։

— Իրա՞ւ, գոչեց գիւղապետը։

Եւ երկուքը մէկ չփոթեցան՝ տեսնելով ուր կրկին ջուրը կ'իյնայ իրենց ծրագիրը։

— Ամբան կրկին հոս եմ, պատասխանեց Մանչօն՝ պաղարիւնը պահելով, այն ատեն պիտի շինեմ վիլլաս։

— Ամա՛ն, նա՛նմ, տոգունեցաւ գիւղապետը, դեռ նոր եկար ու անա կը մեկնիս։

— Քի՞չ կեցայ, ամբողջ ամառը հոս էի։

— Գոնէ մինչեւ Տիմիքով սե՛ն հոս կեցիր, խնդրեց տէր հայրը։

— Անկարելի է, տէրհայր։

— Լաւ, մինչեւ այգեկութք գոնէ, առաջարկեց գիւղապետը։

— Անկարելի է. ժառանգական գործեր ունիմ կարգադրելիք։ Լուսանկարի գործս վերջացուցի, մէյ մըն ալ գալ ամառ այլեւս։

— Մի՛ ըսեր, ձայնեց տէրտէրը:

— Ինչո՞ւ:

— Կարծեցի թէ կրկին լուսանկարի գործը չարունակես ըսիր. մինչ դուն երթալու կը պատահասուիս:

Ու մինչ անոնք կը պնդէին, Մանչօ ջանաց պատ քաշել առջեւին: Պահ մը ոտքի ելաւ ու լսաւ թէ պէտք է երթայ գինետուն՝ թէ մէկ քանի բարեկամներ տեսնելու և թէ ասոր անոր գինի խմցնելու համար: Գիւղապետը առաջարկեց հոն խմել, բայց Մանչօ մերժեց: Ու մտաւ սենեակ՝ դաւազանը առնելու համար:

Տէր հայրը առիթէն օգտուելով, գիւղապետին ականջն ի վար փսփսաց.

— Ձեռքէ պիտի փախցնենք, Տա՛նքօ...

— Մի՛ վախնար...

Ու երբ կը խորհէին թէ ի՞նչ միջոցի դիմեն, Մանչօն դուրս ելաւ սենեակէն և հրաւիրեց որ մեկնին: Քահանան, սակայն, քանի մը քայլ յառաջացաւ դէպի Մանչօն և ըսաւ.

— Սպասէ վայրկեան մը, քիչ էր մնացեր որ մոռնայի...

— Ի՞նչ բանը, զարմացաւ Մանչօն:

Քահանան զրպանը խառնեց ու ապակին դուրս հանելով,

— Աս ապակին չեմ գիտեր ուրիշ ձեռքս ինչպէս, ըսի՝ քուկդ պիտի ըլլայ ու պահեցի...

Մօտեցաւ և գիւղապետը, այնպէս մը ձեւացրնելով թէ նոր կը տեսնէր լուսանկարի ցեկաքիւր, բայց աչքին ծարիկովը կը քննէր Մանչօյին դէմքը: Մանչօն ուղեց տեսնել տպակին, և, հաղիւ ակնարկ մը նետած,

— Ա՛խ, գոչեց, դաւազանը ինչպէս ձեռքէն և

ինքն ալ երերաց ու հա՛ գետին պիտի իյնաք...

Քահանան ու գիւղապետը իրար անցան, բռնեցին թեւերէն և ջանացին գիտակցութեան բերել: Քահանան կարծեց թէ «վախցած է՝ գողտնիքը երեւան ելած ըլլալուն», իսկ գիւղապետը «ջուր, ջուր» կը պոսար՝ աջ ու ձախ վազելէն:

Բայց Մանչօն, չուզելով թելը փախցնել և թաղը իրար անցնել, աչքերը բացաւ և ըսաւ թէ ջուրի պէտք չկայ: Իսկ երբ հարցուցին իրեն թէ ի՞նչ էր պատահած, խորհրդաւոր երեւոյթ մը առնելով,

— Ա՛խ, ըսաւ, բան մը դանակի նման զարկաւ սրտիս և աչքերս խաւարեցան...

— Վախցար, աղաս, վրայ բերաւ քահանան, մի վախնար, մեզմէ մի վախնար...

— Վախնալիք բան չկայ, աւելցուց գիւղապետը՝ կարծելով որ ճամբան կը բացուի արդէն, նստէ, նստէ սա աթոռին վրայ, կ'անցնի հիմա...

Կը բացուիս:

Եւ երկուքը զայն նստեցուցին աթոռին վրայ, իրենք ալ նստան անոր քով: Ջանացին համոզել թէ վախնալիք ոչինչ կար, փաղաքշանք ու դժուանք չմնաց որ չթափէին:

— Ես ալ սխալ ըրի, ցաւիլ կեղծեց քահանան, ի՞նչ պէտք կար քեզի ցուցնելու զայն:

— Ա՛խ կեանքս ձեր ձեռքն, է տէր հայր, խնայեցէք ինծի...

— Ի՞նչ կ'ըսես, Մանչօ, մենք մօտենք զքեզ, չէ՞ որ բարեկամներ ենք...

Ու մինչ Մանչօն սարսափած կը ձեւացնէր ինքզինքը և կը շարունակէր խնդրել որ խնայեն իր երիտասարդութեանը, քահանայ ու գիւղապետ կը կարծէին թէ ալ ամէն ինչ պարզուած է, գտած են Մանչօյի հարստութեան բանալին, թէ խոստա-

փուլ չունի իրենց ձեռքէն ու կը մնայ որ ձեւով մը համաձայնին և իրենք ևս օգտուին այդ «կաղապար»ներէն...

Ու շարունակեցին վստահեցնել թէ մտահոգուելու ոչ մէկ պատճառ ունի, քանի որ իրենք բարիք կը կամենան իրեն: Մինչ Մանչօ, կեղծ պաշտանքով մը կը կրկնէր.

— Ա՛խ ատէր հայր, զիս պիտի չյանձնէք, չէ՞... պիտի փրկէք զիս... երիտասարդ եմ... անփորձ... սխալեցայ... ալ չեմ աշխատիր այս արհեստը...

— Ո՛հ, ցտակեց տեղէն ատէր հայրը, այս արհեստը մի թողուր... ի՞նչպէս պիտի ապրիս յետոյ...

— Բայց չէ՞ որ արգելուած է այս գործը...

— Հը՛, արգելուած, մէջ ինկաւ գիւղապետը, մօրդ սպաննեցիր միթէ...:

— Գողութի՞ւնն ըրիր, տունե՞րը կողոպտեցիր, աւելի բարձրաձայն լրացուց քահանան:

— Պետութեան դրամը կերար, վրայ բերաւ կրկին գիւղապետը:

— Մեղքս այն է որ կեղծ թղթադրամներ չինեցի...

— Յայտնի կ'ըլլա՞յ թէ կեղծ են, հետաքրքրուեցաւ գիւղապետը:

— Պահ, Ազգային Դրամատան տնօրէնն իսկ չի կրնար հասկնալ, վրայ բերաւ Մանչօն՝ քաջ գիտնալով որ երկուքին բարակ թելին կը դպի:

Ու իրապէս, այդ հաւաստիքը ոգեւորեց գիւղապետն ու քահանան:

— Այդ պարագային, ըսաւ քահանան, ի՞նչ բանէ կը վախնաս: Հա՛, եթէ յայտնի ըլլար ու քեզ բռնէին, ըսելիք չկար,

— Քերթեն ալ՝ չեն հասկնար, չեշտեց Մանչօն, այս անգամ աւելի ուժեղ չեշտով:

— Տեսա՞ր, ձայնը բարձրացուց քահանան՝ խօսքը ուղղելով գիւղապետին, ես քեզի չէի՞ ըսեր...

— Ի՞նչ, դուն գիտէի՞ր, հարցուց Մանչօն՝ անակնկալի եկողի մը կերպարանքով:

— Ոչ թէ գիտէի... բայց կասկածեցայ, երբ տեսայ որ չափ կը ծախսես:

— Ա՛խ, որքան անխոհեմ եղեր եմ:

— Ոչինչ, ոչինչ, ապահովցուց քահանան, հոտը թշնամիդ չէ առնողը, այլ բարեկամդ:

Եւ, գրպանէն հանելով երկու դրամ թուղթեր,

— Ասոնք քո՞ւկդ են, հարցուց:

— Թերեւս իմս են, ես իմ թղթադրամներս կը ճանչնամ երբ քովս են. բայց երբ պետականներուն հետ կը խառնուին՝ այլեւս չեմ կրնար ճանչնալ զանոնք:

— Ուրեմն դուն ինքդ ալ չես կրնար ճանչնալ:

— Չեմ կրնար, հարկա՛ւ, այնքան իրարու կը նմանին որ...

Հիմա, այլեւս, Մանչօն ուրիշ կերպարան առած էր: Վստահ էր իր յաջողութեան ու կը ջանար օգտագործել պահը: Իսկ գիւղապետը ափի բերան մնացեր էր...

Քահանան, իր կարգին, կը կարծէր ափին մէջ առած ըլլալ Մանչօն: Աւելի մօտեցաւ ու մըտերմիկ չեշտով մը հարցուց.

— Ա՛, առիկա իմ գաղտնիքս է, ըսաւ վարպետորդի Մանչօն, ոչ ոքի կ'ըսեմ. եթէ օր մը օձիքըս ձեռք իսկ տամ՝ դատաբանին առջեւ իսկ պիտի չխոստովանիմ:

— Իրաւունք ունի վրայ բերաւ գիւղապետը, առիկա իր մաքիճեքն է..., ատէր, ի՞նչ խորունկ կը փորես, ճանը՛մ:

Բայց, Մանչօն նախընտրեց չփրցնել թելը:

— Միայն մէկ բան պիտի ըսեմ ձեզի, աւելցուց: Ո՞ւր է ապակին, տէ՛ր հայր, հա՛, ասիկա նեկաթիւն է...

— Կաղապար ըսէ սըւոր, ճշտեց գիւղապետը:

— Այո՛, տեսակ մը կաղապար, բայց ի՞նչ կաղապար, նայեցէ՛ք հեղ մը:

— Մենք նայած ենք անոր:

— Գուհաւոր կաղապար, թղթադրամին բոլոր գոյներովն ու գիծերովը: Ասանկ երկու կաղապարէ — որոնցմէ մին թղթադրամին մէկ կողմն է, իսկ միւսը՝ միւս կողմը — ես կրնամ հանել տասը, հարիւր, հազար թղթադրամներ՝ մէկ օրուան մէջ...

— Ե՛ս բացազանչեց գիւղապետը՝ ապուշ կտրած:

— Այո՛, ամէն ինչ այս կաղապարներէն կախում ունի, տարիներ աշխատած եմ մինչեւ որ գըտած եմ ձեւը:

— Դուն դեռ ուրիշ կաղապարներ ալ ունիս, չէ՞, հարցուց քահանան:

— Շա՛տ, սնտուկը լեփ լեցուն է: Այս կաղապարը ով գիտէ ուր եմ դրեր ու դուն գտեր ես: Անխոհեմ գտնուեր եմ...

— Աղօթէ որ բարեկամի ձեռք է ինկեր, Մանչօ, ապա թէ ոչ...

— Օհօ՛... մի՛ ըսեր, տէր հայր... խերս անիծուած էր... իսկ կոխելը դիւրին գործ է, զօրաւոր արեւ կ'ուզէ, պարզ, ճերմակ ու մեղմ լոյս... որքան շատ փնտռած եմ այս լոյսը զոր ձեր գիւղը գտայ...

— Բայց չէ՞ որ արեւը ամէն տեղ միեւնոյն ձեւով կը լուսաւորէ, առարկեց քահանան:

— Կը լուսաւորէ, բայց՝ մեզի, մեր մարդկային աչքերուն համար. իսկ թղթադրամի նուրբ

գործին համար տեղէ տեղ տարբերութիւն ունի...

— Անշո՛ւշտ, այդ գործին համար մեծ վարպետութիւն կ'ուզէ, աւելցուց գիւղապետը՝ միշտ հիացիկ:

— Հազարնոցներ կը շինե՞ս, հարցուց քահանան:

— Ո՛չ, առ այժմ միայն յիսուննոցներ:

— Ատ ալ կը բաւէ, գոհացաւ գիւղապետը:

— Մէկ երկու տարի վերջ՝ հարիւրնոց ու հազարնոց, երբ անոնց ալ կաղապարները պատրաստեմ...

— Չըսե՞ս, կամաց կամաց, աւելի հետաքրքրուեցաւ քահանան... Աստուածդ սիրես՝ մինչեւ հիմա քանի՞ կտոր հանած ես:

Մանչօ քիչ մը մտածեց, յօնքերը կիտեց ու ըսաւ. — վեր վար՝ երկու հարիւր հազար լէվայի...

— Պրէ՛յ, վեր նետուեցաւ տեղէն գիւղապետը — ու բոլորն ալ ծախսած ես ազատօրէն, հարցուց կրկին քահանան:

— Շա՛տ ազատ... Նա՛, ձեզի ալ տամ մէկ քանի հատ՝ պզտիկ ծախսերու համար:

Ու Մանչօ երբ գրպանէն հանեց քանի մը թղթադրամ ու երկարեց անոնց, երկուքը մէկ բացազանչեցին:

— Առէ՛ք, չարունակեց Մանչօ, քսան-երեսունական հատ ամէն մէկերնուդ:

Քահանան ու գիւղապետը յափշտակեցին թղթադրամները: Երկուքն ալ դրին իրենց ակնոցները ու սկսան զանոնք համրել՝ դողդոջուն ձեռքերով:

— Ի՞նչ կը համրէք, ճանը՛մ, առարկեց Մանչօ, պահեցէ՛ք գրպաննիդ... ծախսեցէ՛ք դուք ալ քանի պօլ-պօլ...

— Իբաւունք ունիս, ըսաւ գիւղապետը ու թղթադրամները դրաւ գրպանը՝ քսելով մօրուքին։

Նոյնը ըրաւ քահանան։ Յետոյ Մանչօ խոստովանեցաւ թէ ոչ ժառանգ ունէր ոչ ալ ալլ եկամուտ և թէ այդ ժառանգի պատմութիւնը չինած է ինք՝ մարդոց աչքին փոշի փչելու համար։

— Դուն խորամանկ ես, բայց մենք քեզմէ խորամանկ դուրս եկանք, դիտել տուաւ քահանան, խնդալով։

— Այո՛, ի՛նչ ընեմ, լաւ բռնեցիք օձիքէս ու հիմա ձեռքերնիդ եմ... ինչ որ ըսէք՝ ան պիտի ընեմ, այլապէս քանդուած է գործս։

— Մի՛ վախնար, իրար անցաւ գիւղապետը, մեզմէ խօսք դուրս չ'ելլեր։

— Երբեք չեմ վախնար որ մէկը կը ճանչնայ կեղծ թղթադրամները, վաղն իսկ դրամատուն պիտի տանիմ ու պիտի տեսնէք որ հալած իւղի պէս պիտի կլլեն։

— Բայց դուն ո՞ւսկից ստացած ես այս կարողութիւնը, հրացմունքով հարցուց գիւղապետը։

— Աստուծմէ, ամէն կարողութիւն Աստուած կու տայ մարդուս, բացատրեց քահանան՝ Աստուած բառը երկիւղածօրէն արտասանելով։

Մանչօ յետոյ յանձնարարեց քահանային թաքուն տեղ մը պահել կաղապարը։ Քահանան, ապահովցնելու համար զայն, կաղապարը յանձնել ուղեց տղուն, բայց Մանչօ մերժեց և ուղեց որ անոնց քով մնայ՝ որպէս երաշխիք՝ թէ ինք պիտի կատարէ ինչ որ անոնք փափաքին։

Քահանան հարցուց թէ այդ կեղծ թղթադրամները իրեն բան մը արժած են։

— Անշուշտ, ըսաւ Մանչօ, ամէն մէկ կտորը ինծի կ'արժէ տասը լէվա՝ միայն թուղթը կը տես-

նէ՞ք, աւելցուց՝ գրպանէն հանելով թղթադրամ մը, այս թուղթը մասնաւորապէս թղթադրամի համար է, Պուլիարիոյ մէջ չկայ, իսկ ներածելն ալ արգիւտած է, որպէսզի մարդիկ չկեղծեն։

— Ո՞ւրկէ ձեռք ձգեցիր ուրեմն, հետաքրքրուեցաւ քահանան։

— Վիեննա գացած եմ՝ գտնելու համար այդ թուղթէն։ Անշուշտ ամէն մարդու չեն ծախեր։ Բայց ես բարեկամ մը ունիմ որ պաշտօնեայ է գործարանին մէջ ու ինծի գաղտնօրէն կը ծախէ։ Թուղթը շատ սուղ չէ, բայց պաշտօնեային վճարածըս... սեւ աչքերուս համար չէ որ կ'ընէ անշուշտ...

— Հարկա՛ւ... իրաւունք ունի մարդը... կ'ուղէ օգտուել ինք ալ, վրայ բերաւ գիւղապետը։

— Կը գնեմ նաև քիչ մը պարզ թուղթ, շարունակեց Մանչօ, կը խառնեմ երկուքը իրար ու մաքսատունէն դէպի տուն...

— Ընչտ այդ կ'ուղէի հարցնել, վրայ բերաւ քահանան։

Իսկ Մանչօ աւելի ոգեւորուած շարունակեց.

— Այսպէ՛ս... ու տասը լէվա ծախք մը կ'ըլլայ ամէնը։ Թէեւ, կան ուրիշ ծախսեր ալ...

— Ուրեմն, զարմացաւ գիւղապետը, տասը լէվի դէմ յիսուն լիվա...

— Տասնի դէմ յիսուն, կրկնեց Մանչօ, հարիւրի դէմ հինգ հարիւր, հազարի դէմ հինգ հազար։

— Ա՛յ, բացազանչեց գիւղապետը՝ լեզուն դուրս ձգած ու խելքը թոցնելու պատրաստ, մինչ Մանչօն կը շարունակէր.

— Տասը հազարի դէմ յիսուն հազար...

— Պրէ՛յ...

— Հարիւր հազարի դէմ կէս միլիոն...

— Վա՛յ, վեր ցատկեց այս անգամ գիւղապետը:

— Իսկ երկու հարիւր հազարի դէմ մէկ միւրիոն...

— Օ՛յ, օ՛յ, օ՛յ... կեցէք... Ի՞նչ կ'ըսես Մանչօ, հիմա կը խենդենա՛մ...

— Ի՞նչ պիտի խենդենաս, մէջ ինկաւ քահանան, աս աս է, սկսա՞ր՝ ալ գնա ու գնա... բարձրացիր ու բարձրացիր՝ ու ձեռքը վեր բարձրացուց՝ մինչ գիւղապետը բերանարաց կը նայէր անոր ձեռքին:

Գիւղապետը իրապէս խելքը թոցուցեր էր սակայն: Ոչ կրնար նստիլ, ոչ ալ տեղ մը կենալ: Հոս կը դառնար, հոն կը դառնար՝ ու մտքին մէջ կը պարէին միւրիոնները զորս պիտի չահէին այնքան դիւրաւ:

— Լա՛ւ, ճանըմ, պոռաց յանկարծ, սկսինք գործի...

Մանչօ, սակայն, ըսաւ թէ թուղթ չունի, ոչ ալ դրամ, որովհետեւ ինչ որ ունէր «ցրուեց՝ տըւաւ բարեկամներու»: Ըրին չըրին, գիւղապետ ու քահանայ «համոզեցին» Մանչօն որ Վիէննա երթայ ու թուղթ բերէ: Խորամանկ տղան, նախ դժկամակեցաւ, յետոյ համաձայնեցաւ, ու խոստում առաւ որ իրեն դրամ պիտի հայթայթեն, և որպէսզի բընաւ կասկած չարթնցնէ, յանձնարարեց «առ այժմ քիչ դրամ ձարել»: Թելադրեց նաև հանդիպողին ականջը չձգել գործը, քանի որ մէկը միւսը կրնար մատնել...

Ու, ամէն ինչ ձամբուն նկատելով, երեքը մէկ ելան դուրս՝ մէյ մէկ հատ ճնկելու համար՝ յանուն գործի յաջողութեան...

Գ.

... Մանչօ ուշ արթնցաւ այն առտուն: Գիշերը չէր կրցած քնանալ: Ինք ալ չէր հաւատարեղածին ու ըլլալիքին: Տուն փեսայ պիտի ըլլար հիմա: Նշանուեր էր գիւղապետին գեղանի ու թարմատի աղջկան: Ալ ձեռքի վրայ էր տանը մէջ: Մանչօ հոս, Մանչօ հոն... Չէ՞ որ հարստութեան աղբիւր մըն էր: Գիւղապետը ոչինչ կը խնայէր անոր, Հաւուն եւ հացին լաւը կը կերցնէր, մեղրով ու կարագով կը սնուցանէր զայն:

Նստաւ աթոռի մը վրայ, ոտքը դրաւ միւս ոտքին վրայ: Քասքէթը նետեր էր ծոծրակին ու ձեռքերուն դրած էր ձերմակ ձեռնոց, Բակ եկաւ և աներ հայրը: Ժպտո՛ւն: Ձեռքէն գար՝ թեւերուն վրայ պիտի կրէր իր աննման փեսան... բախտ մըն էր որ ելեր էր դէմը... Մանչօ կը զգար այդ բոլորը, ու կը ջանար միշտ փրկել երեւոյթները:

— Լաւ քնացա՞ր, տղաս, հարցուց գիւղապետը:

— Ո՛չ, սա գործը, հայրի՛կ...

Ու նստան խօսակցելու: Գիւղապետը, կրկին խօսեցաւ իրենց ծագումէն ու ցեղէն:

— Կարվանդները... հը՛... մեր նախնիքները... այս գիւղը առաջին կարաւանով եկողներն են... ատկէ իրենց մականունն ու գիւղին անունը... Անանկ որ, որդի, դուռն հիմա մտնելով մեր ընտանիքէն ներս... բայց, մարդուն խօսքը բերանը մնաց: Ու չժայ հասաւ տէրտէրը: Մարդ Աստուծոյ ձգէ չուխտ մը խօսք ընէ. չէ՛, երբ ըսեա կը տընկուի: Ու դուրս եկաւ հեւ ի հեւ: Խերով բարով ներսը Մանչոյին սենեակը նստեր էր: Ցցուեցաւ Մանչոյին դէմ, սիկառ մը ուզեց, և՛

— Թամպուրան, ըսաւ, պատրաստեց ցանկը,

հիմա պիտի գրէ ստացագրերը: Դուն միայն պիտի ստորագրես:

Գիւղապետը պէտք չտեսաւ ստացագրի. իր փեսային: Պատուաւոր տղայ...: Բայց Մանչօն անհրաժեշտ գտաւ: Ստորագրեր է կամ ոչ, — միշտ նոյնը պիտի ըլլայ արդիւնքը: Հեղ մը գրպանէր միայն սա ժողոված ու ժողովելիք դրամներնին... ա'նկէ յետոյ Աստուած ողորմած է, կը խորհէր: Համագործակցական կը կազմէին և դրամ հաւաքելով պիտի տային Մանչոյին որ Վիենայէն թուղթ բերէ...:

— Մանչօ, խօսք առաւ կրկին գիւղապետը, երէկ գիշեր քունս փախաւ...

— Է՛է'...

— Ու գաղափար մը ծնաւ մտքիս մէջ:

— Ըսէ տեսնեսք:

— Երբ հարստանամ քու շնորհիւ, հոս պիտի չկենամ, յիսուն վաթսուն հազար լէվա աչք առի՞, երեսփոխան պիտի ըլլամ... այն ատեն, Սոփիա, քեզի և Պոսիլքային հետ:

— Հրաշալի՛, գոչեց Մանչօն, ատկէ դիւրին գո՛րծ, ես երեսփոխան և կուսակցական ազգականներ ունիմ բոլոր կուսակցութիւններէն, է՛հ, մենք ալ պզտիկ գերդաստան չենք...

— Յայտնի է, ճանը՛մ...

— Բառ մը, ու արդէն երեսփոխան ես...

— Պաալօ՛, Մանչօ, ոգեւորուեցաւ գիւղապետը, կեցցես պէ... տեսա՞ր, տէրտէ՛ր...

— Հապա ե՞ս, վրայ բերաւ քահանան...

— Դո՛ւն... քեզ ի՞նչ կրնամ ընել, տէրտէր, առարկեց Մանչօն, դրամ՝ դրամ... եպիսկոպոս օծելիք չեմ ա'...

— Է՛, տէրտէր, խելք տուաւ գիւղապետը, ա-

տեսին մտածէիր, ճահիլութեանդ՝ կնիկ ունենալու համար տէրտէր ուզեցիր ըլլալ... խելքդ ո՛ւր էր առաջ...

Նոյն պահուն ներս մտան երկու գիւղացիներ՝ Փոստան և Շթէրիուն: Ու մինչ քահանան արագօրէն մեկնեցաւ, գիւղապետը սրտնեղած ձեւով մը կշտամբեց նորեկները:

— Ո՞ւր էք, ճանըմ, քանի՞ ժամ պիտի սպասենք ձեզի:

Ասոնք ալ անոնցմէ էին, որոնք ոսկիի աղբիւրէն ոգեւորուած ուզած էին իրենց հինգ տասը փարան բերել ու նորակազմ համագործակցականի անունով, Մանչոյին տալ որ երթայ Վիեննա ու թղթադրամի թուղթ գնէ: Անկէ յետոյ, ալ ով իրենց պէս...

Ու այդ երազանքով մարդիկը աջ ու ձախ ինկեր և քանի մը հազար լէվա իրար բերեր էին...

Մանչօն, սակայն, գիտէր զանոնք սիրաշահիլ: Հանեց էքսդրայի տուփը ու քիթերնուն մէջ մէկ սիկառ տուաւ:

— Կը տեսնե՞ս, խօսքն ուղղեց գիւղապետը Մանչոյին, ասոնք գիւղապետական անդամներ են: Անոնք կուսակցական գործերով օրը իրիկուն կ'ընէին. ու ինծի դէմ մինչեւ վերջ... Իսկ հիմա, դրամին հոտը առին ու տոլալը դրին կուսակցութիւնն ալ, ընդդիմութիւնն ալ...

— Է՛, շահը կը մօտեցնէ մարդիկը, վճռեց Մանչօն լրջօրէն:

— Ես այն կարծիքէն եմ, որ մէջ մտաւ Շթէրիուն, այս գործը, իր այդքան մեծ շահերով, մեր գիւղին մէջ խաղաղութիւն պիտի բերէ:

— Լաւ, գացէք ներս, տեսեալը, ըսաւ գիւղապետը, և արձանագորուեցէք:

Մանչօն առարկեց թէ հարկ չկար այսքան շատ անդամ գրելու: Գիւղապետը վստահեցուց զինքը անոնց բոլորին գաղտնապահութեան մասին: Ու յետոյ բացատրեց Մանչոյին թէ՛ գիւղացիները իրար են անցած այն օրէն ասդին որ գնչու մը եկած ու սսկի ակին գուշակութիւնն է ըրած...

— Ի՞նչ գնչու, — զարմանք կեղծեց Մանչօն բան չգիտնալ ձեւացնելով:

— Սոփիայէն գալէդ առաջ, գնչու մը եկաւ գիւղ, սկսաւ բացատրել գիւղապետը, ու գուշակութիւններ ըրաւ... սսկի, հարստանիք:

— Մի՛ հաւատար, ձանր՛մ...

— Ինչպէ՛ս չհաւատամ, աղա՛ս, գիտցաւ ամէն մէկիս անուան անդամ...

— Ի՞նչ կ'ըսես...

— Այո՛, ձեռքդ կը նայի ու ամէն բան կ'իմանայ... տէրտէրն ալ չէր հաւատար, բայց...

— Մանչօ, ձայնեց սենեակէն Թամպուռան որ ցանկը կը պատրաստէր, եկուր խօսք հասկցուր սրունց...

— Ի՞նչ կ'ըսէին:

— Կ'ըսէին 50 հազարկան գրութիւն...

— Ի՞նչ, երկուքը մէկ հարի՞ւր հազար լէվա, չըլլար...

— Շա՞տ է, դժգոհեցաւ Շթէրիօն, հինգական բաժնեգին:

— Ոչ, չըլլար, առարկեց Մանչօն՝ թէեւ ներքնապէս ուրախացաւ: Խորամանկօրէն կ'ըսէր մերժել որ աւելի հետաքրքրութիւն ստեղծէ, թէեւ, մաքին մէջ, ցանկին բոլոր հազարները կը պարէին, հրձուանքով կ'երեւակայէր այն ըզպէն, երբ դրամները գրպանած պիտի հոռանարս գիւղէն ալ, կնիկէն ալ...

— Երկար լեզու էք ամէնքդ ալ, գիտել տըւաւ ցանկը գրողը, մարդ չմնաց որ չիմանայ: Թէեւ փոյթ չէ, բաւ է որ գիւղէն դուրս ելած չէ լուրը... բայց, ամէն վայրկեան մարդ կու գայ ու արձանգորութիւ կ'ուզէ, ո՞վ կը փախի ասանկ տոտա ու ապահով չահէ... Առտուն հոս ըլլայիք ու տեսնէիք, ամէնքը բազմ խոնուեցան, զլուխս ուռեցաւ խօսք հասկցնելէն: Կրնա՞ս չգրել, հապա եթէ կոխ ծագի ու գաղտնիքը մէջտեղ ելլէ՞...

— Ո՞րքան եղաւ գումարը, հարցուց Մանչօ:

— 700,000 լէվա...

— Ի՞նչ, դուք խեղճ էք, ցատկեց աթոռէն, ես այդքան դրամով ի՞նչպէս կրնամ մեկնիլ:

— Ուզած չուզած պիտի առնես, գոչեցին գիւղացիները, շատ դրամ տանք որ շատ ալ շահ առնենք...

— Իսկ եթէ կողոպտեն...

— Մենք հետդ պիտի գանք մինչեւ քաղաք...

— Իսկ եթէ յանկարծ մեռնիմ...

— Հէ՛յ, ատանկ գիւրին գիւրին մարդ չի մեռնիր. — մեռնիս ալ՝ դրամները անդիի աշխարհ տանելու չե՞ս ես... փառք Աստուծոյ ստորագրութիւն կայ, կառավարութիւն կայ, օրէնք կայ, չըսես, գիւղապետ...

— Ինծի նայէ՛, Մանչօ՛, վրայ լսեաւ Փրոտանը, եթէ երկու երեք տարի առաջ ըլլար, այս գիւղը հինգ միլիոն ալ կրնար տալ... հիմա, եթէ ուզես, երկու միլիոն կրնանք հաւաքել...

— Դրամ կայ, ուրեմն, բայց չէ՞ որ քրիզա էր... տուրք կ'ըսէին՝ դրամ չունիք, պարտք կ'ըսէին՝ դրամ չունիք... իսկ չա՛հ եղա՞ւ՝ կոխ կ'ընէք որ աւելի գրութիք...

— Է՛հ, տուրքը ուրիշ...

Վերջապէս, ըրին չըրին Մանչօն «համոզեցին» որ յիսուսն հազարականով ընդունի զիրենք: Ու բոլորը մէկ սենեակ մտան՝ ստորագրելու համար:

— Մանչօ, Մանչօ, լսուեցաւ յանկարծ Պոսիլ-քէին ձայնը:

Մանչօ ետ դարձաւ: Աղջիկը մօտեցաւ ու ցանկ մը երկարելով Մանչոյին.

— Ահա գրեցի ինչ որ պիտի բերես Վիեննայէն, նախ՝ քեզի ու ինծի մատանիներ, հինգ զոյգ մետաքս գուլպայ...

— Է՛է...

— Երկու մետաքս չրջազգեստ... մէկը կարմիր... մօտա է...

— Է՛է...

— Միւսը մանիշակազոյն...

— Է՛է...

— Մայրիկին համար եազմա մը...

— Է՛է...

— Երկու տուփ փոխա...

— Է՛է...

— Երկու շիշէ եղունգի լաք... և երկու տուփ կարմիր ներկ՝ չրթուներ համար...

— Լաւ, ըսաւ Մանչօն, և ցանկը առնելով համբուրեց:

— Ա՛, թուղթը կը համբուրէ, զարմացաւ Պոսիլքէն:

— Սէրէս է, պատասխանեց Մանչօն...

— Բայց ես հոս չե՞մ...

— Եկուր քեզ ալ համբուրեմ...

— Աւելի՛, աւելի՛... ատանկ կարճ չըլլար... կարծես չես սիրեր զիս...

— Ի՛նչպէս չսիրեմ, աղուորս...

Ու Մանչօ գրկելով աղջիկը տարաւ անկիւնը:

Պարուրեց թեւերը և սկսաւ համբոյրներով ողողել ու սեղմել...

— Կամա՛ց, ճշաց Պոսիլքէն զայն հրեւէն ու երեսները սրբելէն...

— Ինչո՞ւ... չէ՞ որ երկար կ'ուզէիր...

— Այո, բայց պլուզս...

— Պլուզը՞ աւելի թանկ է թէ սէրը...

— Սէր սէր, բայց պլուզը... խելօք՝ տեսնեմ... հա՛, սա՛նկ (ձեռքերը բռնելով Մանչոյին) տուր հիմա չրթուներ... սանկ երկար՝ սինեմայի համբոյրի պէս... ոչ թէ չըփը, չըփը, չըփը... սեղմէ ու սեղմէ... իբրեւ թէ սոփիացի ես... Ի՞նչ տարբերութիւն ունիս գեղի աղոցմէն... անոնք ալ հոս կը սեղմեն, հոն կը կամթեն... Պիտի երթա՞ս չուտով...

— Այո՛...

— Ես Ի՞նչ պիտի ընեմ...

— Երկու շաբաթէն կ'ու գամ... պիտի ամուսնանանք, դրամ պիտի շահինք ու երբեք պիտի չբաժնուինք իրարմէ... Յետոյ երկար ճամբորդութիւններ... նախ Վիեննա...

— Նախ Վիեննա՛, կրկնեց Պոսիլքէ ուրախացած:

— Յետոյ փարիզ...

— Յետոյ փարիզ... Յետո՞յ

— Յետոյ... Լոնտոն...

Բայց... կէս ճամբան մնացին: Նախ եկաւ դըրացուհի Յվէթէն: Յետոյ գիւղին վարժապետը տընկուեցաւ ու Մանչոյին դրամ տալով ապակի և թուղթ ապապրեց: Ու ահա, տէսօ Նօքօն, ծերունի գիւղացի մը, որ ներս մտաւ ու բարձրաձայն՝

— Հո՞ս համադորժական կը շինեն կոյր...

— Ի՛նչ համադորժական, հարցուց Քամպուրով՝ սինեակէն դուրս ելլելով:

— Կեղծ թղթադրամի...

— Քամավառումը նեղուկեցաւ: Դուրս եկաւ գիւղսպետը եւս: Ու, զայրացկոտ,

— Խեղճ ես, ծերունի, ըսաւ, հոս ատանկ գործեր չկան:

Զուր սակայն: Ծերունիքը սպառնաց յայտնել ամէնքին եթէ զինքը եւս չարձանագրեն: Այնպէս որ, զայն եւս անցուցին ցանկին մէջ:

Ու հազիւ շունչ էին առեր, ահա նոր մը: Ժամերը կը սահէին, սակայն: Ու Մանչօ պիտի մեկնէր: Ամէն ինչ պատրաստ էր:

— Հիմա, պարտններ, ըսաւ Մանչօ, երբ Սոփիա ժամանեմ, ձեզի պիտի գրեմ, պիտի գրեմ նաեւ Վիեննայէն: Ու՛ ամէնաուշը երկու շաբաթէն հոս եմ...

— Անշուշտ, և այն ատեն հարսնիք մը փառաւոր, վրայ բերաւ գիւղապետը:

— Հարսնիք մը որ ինքն գիւղ արձագանգ գըտնէ, աւելցուց գիւղացի մը...

— Մնտուկը ձեր աչքին լոյսին պէս պիտի նայիք, յանձնարարեց Մանչօն, դէմքը լրջացնելով և ներսի «կաղապար»ներուն ակնարկելով:

— Անշուշտ, յայտնեց գիւղապետը:

— Զեռք դպցնող չըլլայ, գործս տակն ու վրայ կ'ըլլայ...

— Աս տղան, — գիւղացիներէն մին իր քովինն: Մանչօյին ակնարկելով, — յիմա՞ր է, ի՞նչ է...

— Ինչո՞ւ:

— Բոլոր ստացագիրները կը ստորագրէ՝ առանց կարդալու:

— Է՛հ, վստահութիւն ունի մեր վրայ...

— Ապէ, վստահութիւն ամա, ալ այսքան ալ չըլլար, ճանմ... Թերեւս կը խաբենք կոր զինքը...

Բակ մտաւ նաեւ պառաւ մը: Եկեր էր «թղթադրամ գնելու»: Մանչօն հանեց քանի մը հատ և դրաւ ափը: Ու ճամբեցին կիներ: Հազիւ ելած, երեւցաւ տէրհայրը:

— Է՛, հարցուց կը մեկնի՞ս, Մանչօ:

— Այո՛, պատրաստ եմ:

— Գիւղապետը բերաւ մեծ ծրար մը:

— Արմաղա՛ն, ըսաւ:

Պոսիլքան վաղեց դուրս ու

— Այս ալ նուէր է, գոչեց՝ մեծ կողով մը տալով:

Կինը հասաւ ետեւնուն ու տոպրակ մը երկաթեց: Քանի մը հաւ մորթեր ու խաշեր էր փեսացունին համար:

— Շիշ մըն ալ օղի, ձայնեց գիւղապետը՝ չիչը երկարելով, ու ահա ինքնաշարժի սուլիչը լսուեցաւ: Մանչօ, հրաժեշտ առաւ բոլորէն ու ելաւ դուրս, մինչ իր չուրջիները իր բեռները տարին ետեւէն ու փեսացուն ճամբեցին՝ շուտով զայն դիմաւորելու և հարստանալու յոյսով...

Դ.

Մանչօյին երթալէն վերջ, շաբաթներ անցան, բայց ոչ մէկ լուր ստացուեցաւ: Պոսիլքէ՛ն աւելի անհամբեր դարձեր էր, թէ գիւղապետը, — Աստուած գիտէ միայն: Որոշ էր որ երկուքն ալ ներքնապէս կը մտահոգուէին: Պոսիլքէն երազներով էր օրօրուած, նախ: Պիտի վերադառնար Մանչօն, պիտի ամուսնանային, ու, թեւ թեւի, Սոփիա՛: Մայրաքաղաքի թեկնածու է՛ր նաեւ գիւղապետը. ի՞նչը կը պակսէր. մանաւանդ որ իր փեսացուն ոսկիի ակէր...

Եւ սակայն, ոչ միայն ոսկիին, այլեւ Մանչոյին ձայնը չէր լսուեր դեռ: Ու կասկածը ինկեր էր դիւղը: Ականջէ աւանջ կը փսփսային թէ ա՛լ գալիք չէր Մանչօն: Մանաւանդ կիներն ու աղջիկները: Նոյնիսկ դրացուհի Մարինան ու իր բարեկամուհի Յվէթան: Առաջինը, ճիշտ է, չատ նախանձոտ էր. բայց Յվէթանքան անկեղծ ցաւով յայտներ էր իր կասկածը:

Կը կասկածէր և մայրը:

— Սա տղուն գալուն չատ խելքս չի պառկիր, ըսաւ օր մը՝ բակը՝ Պոսիլքէին քով գալով: Նամակին մէկը կորսուեցաւ, երկուքը կորսուեցաւ, աղէկ, հատ մըն ալ գոնէ պէտք էր որ ձեռքերնիս հասնէր, աղջիկս:

— Թերեւս չատ գործ ունի, մայրիկ:

— Է՛հ, գործ. մէկ երկու տող գրելու ժամանակ չի՞ գտներ մարդ, եթէ ուզէ:

— Ուրե՞մն:

— Ի՞նչ գիտնամ:

— Ըսել կ'ուզես թէ փորձանքի՞ մը եկած է, իրար անցաւ Պոսիլքէն, այո՞, մեռա՞ծ...

— Ո՛չ:

— Հապա՞:

— Թերեւս փախած է...

— Փախած... եւ Պոսիլքէ մէկէն սկսաւ լալ:

Մայրը իրար անցաւ, ուղեց հանդարտեցնել աղջիկը, ու ճիշտ այդ պահուն, հօրը ձայնը լսուեցաւ: Սուրճ կ'ուզէր:

— Հը՛, կ'այրի... Տակառը գլուխդ անցուր ու յետոյ եկուր սուրճ խմէ՛... Եթէ հիւանդ ես քանի մը խմէ...

— Քանթարիոնը թող բժիշկները խմեն, կը նիկ... Իսկ դուն, Պոսիլքէ, դարձաւ աղջկանը, նո-

րէ՞ն լացեր ես: Զի՛ս մտիկ ըրէ, պիտի գայ Մանչօն... մօրդ տրտուցին աւանջ մի՛ կախեր... Ու մինչ Պոսիլքէն մտաւ ներս սուրճ եփելու,

— Վա՛յ գլխուդ, ձայնը թարժացուց կինը, Մանչօն քեզի պէս յիմա՞ր գիտցար որ ելլէ՛ գայ... Լեցուցիք ծոցը դրամով, փառօք ճամբու դրիք ու հիմա կը սպասէք որ գայ... ես քու խելքիդ մեռնիմ:

— Ձայնդ կտրէ...

— Ինչո՛ւ, այդ աւաղակին ինչի՞ն վստահեցաք: Աչքդ բաց, հէ՛... Իմ հաւու խելքս բանի չի հասնիր եղեր, գնչուն ճիշտ ըսած է եղեր... տեսա՞ր հիմա... ա՛խ, ինչո՞ւ այն ատեն ոտքերս գետին չգարկի ու չալնդեցի ըսածիս վրայ...

— Կարճ կապէ ըսի քեզի... հեռացիր սա տեղէն, մա՛րօ... ա... հիմա գլխուդ կ'իջեցնեմ աթոռը հա՛...

Ու մինչ ոտքի էր ելեր, ներս մտաւ քահանան:

— Եկա՛ւ, ձայնեց կինը, եկաւ քեզի խելք տուողը... տէրտէր, քու գլխիդ կը քաշենք կոր աս բռնորը...

— Ի՞նչ կայ, ի՞նչ է պատահեր, զարմացաւ, տէր հայրը:

— Ձգէ Աստուածդ սիրես, կնկայ տրտուց, վըրայ բերաւ գիւղապետը:

— Պէ մարդ, ըսաւ քահանան, ինչո՞ւ կնիկ մարդու կը պատմես ասանկ գործերը, նայէ որքան հանգիստ եմ ես: Ամէն բան չեն ըսեր կնիկներուն: Երէցիկնիս բա՛ն մը չեմ ըսած և ըսելիք ալ չունիմ:

— Ժիշտ է, տէրտէր, իրաւունք առաւ գիւղապետը:

— Իսկ սա դրացուհիս, ձայնը իջեցուց քահանան, գիտե՞ս ինչ փորձանք եղած է գլխուս. տա-

հազար լէվան առի՝ իմ իններուս բարդեցի ու առւի
Մանչոյին, մեր երեսէն ա՛ն ալ խնդայ, ըսի... Շա-
բաթ մըն է, հանգիստ ձգած չունի. եկուր խօսք
հասկցուր. հանդիպած տեղը դրամը կ'ուզէ... գոնէ
նամակ մը գար սա աղէն ալ ու խաղաղէինք մենք
ալ...

— Այո, գոնէ նամակ մը...

— Ի՞նչ, այսօ՞ր ալ չկայ...

— Չեմ գիտեր, թամպուռան պիտի բերէ, եթէ
այսօրուան սուրհանդակէն ելլէ... Իսկ եթէ այսօր
ալ չգայ, պիտի գայ վաղը, միւս օր, երեք օրէն
չորս օրէն, հինգ օրէն, տասը օրէն...

— Քսա՛ն օրէն, զայրացաւ գիւղապետը, երե-
սուէն օրէն, քառասուէն օրէն... տէրտէ՛ր, ես քեզի
բան մը ըսեմ, իմ սիրտս ալ կըռք կ'ընէ կոր...

— Ի՞նչ կ'ըսես, Տա՛նքօ:

— Հապա ի՞նչ. ոչ կու գայ, ոչ կը գրէ, եղ-
բայր...

Տղայ մի ըլլար. եթէ սպաննուած ըլլար, ոստի-
կանութիւնը կ'իմանար... Վիէննայէն մինչեւ հոս
գիտե՞ս ի՞նչ երկար ճամբայ է... ո՛րքան շատ նա-
մակ կը կորսուի...

— Ճանճ, Ամերիկայէն մինչեւ հոս չի կոր-
սուիր, Վիէննայէ՞ն հոս պիտի կորսուի...

— Ինձի նայէ, Տա՛նքօ, կատարեալ փոսա
չկայ այս աշխարհի մէջ. ամէնքն ալ իրար կ'ար-
ժեն:

— Ասկէ դատ, աւելցուց գիւղապետը, սա տը-
ղուն երթալէն ի վեր երազիս մէջ բնաւ ոջիլ տե-
սած չեմ:

— Ոջի՞ր...

— Այո՛... հեղ մը՝ գնչուին գալէն վերջ տե-
սայ... ամբողջ մարմնով ոջլոտեր էի... ոջիլը դը-
րամ է կ'ըսեն...

— Դուն «կուտ»ին նայէ՛, Տանքօ՛, ոջիլէն
խեր չկայ...

Քիչ յետոյ եկաւ թամպուռան, նամակ նորէն
չկար: Քահանան յանձնարարեց համբերել, բայց,
թամպուռան յայտնեց թէ Մանչօն փախած ըլլա-
լու է:

— Պարա՛պ խօսք, առարկեց քահանան, ի՞նչ
էր առածը որ... ինը հարիւր հազար... ինչո՞ւ փա-
խի, հոս կու գայ, և մեր օգնութեամբ և այս
կաղապարներով միլիոններ կը շինէ հանգիստ հան-
գիստ...

— Ճիշտ է, համոզուեցան գիւղապետն ու թամ-
պուռան, մենք այդ կէտը չմտածեցինք...

— Չմտածեցինք ես... մարդ գործի մը մա-
սին մտածած ատեն՝ հանգամանօրէն քննելու է գայն:

— Աղէ՛կ, բայց, պէտք է խօսք հասկցնել դը-
րամ տուողներուն:

— Ասոր ալ դիւրութիւնը կայ, կը գրենք նամակ
մը. տե՛ս, թամպուռա քու գիրդ աղուոր է, Ման-
չոյին բերնով և իբրեւ թէ Վիէննայէն ղրկուած նա-
մակ մը պատրաստէ... վրան գրէ, սիրելի բարե-
կամներ կամ սիրելի հայրիկ... իբրեւ թէ գիւղապե-
տին գրած ըլլայ... Գրէ որ չուտով թուղթը պիտի
բերեմ, ու բարեւ գրէ եօթնէն եօթանասուն տարե-
կանին... թող հանգստանան բոլորը...

— Աղէ՛կ, բայց, ե՞ս ինչով հանգստանամ, տէր
հայր, առարկեց թամպուռան:

— Ինչո՞ւ անհանգիստ ես որ...

— Որովհետեւ իմ դրամներէս զատ յիսուէն հա-
զար ալ ուրիշ դրամ դրի պայուսակին մէջ, առանց
Մանչոյին ըսելու:

— Որո՞ւ դրամն էր ատիկա:

— Պետութեան դրամը, նոր ժողվըած տուր-

քեր էին... ու հիմա լսեցի որ Նովո Սէլո քննիչ մը եկեր է քանի մը օր առաջ... վաղը միւս օր հոս ալ կը տնկուի:

— Հոգ չէ հանգստացուց տէր հայրը, ձեռով մը կը ձամբես...

— Աս քննիչները լօլօ չեն կլլեր...

— Քննիչ կու գայ, լօլօ չեն կլլեր, բայց հազարնոց կը կլլեն, ապու՛ւշ... կը դնես ձեռքը երկու հատ՝ եղաւ գնաց:

— Անկարելի է, Տէր Հայր, դուն չես ճանչնար զանոնք... ձեռքերնին ինկա՞ր, չես կրնար ազատիլ...

— Ամմա կ'ընես, հա՛, զարմացաւ գիւղապետը:

— Իբրեւ թէ խելացի ես, թամպուրա, դիտել տուաւ քահանան:

— Խելք մնա՞ց գլուխս, Տէր Հայր, շաբաթ մըն է քուն քնացած չունիմ... ո՞ւրկէ տեղը պիտի դնեմ այդ դրամը:

— Աղէկ, ճանմ, առարկեց գիւղապետը ատիկա քու գործդ է, մեղմէ գաղտնի ըրեր ես, ու հիմա եկեր՝ մեղմէ խելք կ'ուզես...

— Այո, բայց, եթէ դուք չըլլայիք, ես այդ մեղքը չէի գործեր... դո՛ւք պիտի վճարէք յիսուռն հազարը...

— Խենթեցա՞ր, թամպուրա, տեղէն ցատկեց գիւղապետը:

— Խենթ մենթ՝ չեմ գիտեր, պնդեց թամպուրան, ահա հատ մըն ալ ու ցոյց տուաւ տէտօ Նոքօն, որ ներս կու գար — ան ալ իր դրամը կ'ուզէ:

— Այո՛, այո՛, կմկմաց ծերուկը, եկայ որ իմանամ թէ միշտ ե՞րբ պիտի սպասենք Մանչոյին վերադարձին: Որոշեցի...

— Ի՞նչ որոշեցիր, իրար անցաւ գիւղապետը:

— ...Որ ստորագրես դուն՝ որպէս երաշխաւոր... որպէս զի, եթէ փեսացուդ չգայ, դո՛ւն վըճարես դրամս...

— Ինչո՞ւ:

— Ըսին թէ դուն պատասխանատու ես եղեր...

— Ես ըսողին խերն եմ անիծեր...

Եւ սակայն, ծերուկը սկսաւ պնդել: Գիւղապետն ու քահանան ջանացին զայն համոզել, Նոյնիսկ թամպուրան ձայնակցեցաւ անոնց: Բայց, ծերուհին միշտ յամառեցաւ՝ կեցաւ: Յետոյ, ճարահատ, ստացագիրը դրաւ ծոցը ու մեկնեցաւ: Անոր մեկնելէն վերջ, քահանան ապահովցուց թամպուրան թէ՛ «եթէ քննիչը գայ, ճար մը պիտի գտնեն»: Իսկ թամպուրան խոստացաւ կեղծ նամակը պատրաստել: Եւ սակայն, քանի մը վայրկեան վերջ ներս մտաւ Շթէրիուռն, գրեթէ չնչասպառ:

— Տէտօ Նօքօն մեղ մատնե՛ց, պոռաց... հիմա գինետուռն եկաւ ու սոտիկանական տասնապիտին պատմեց ամէն բան...

— Ի՞նչ ըսաւ, հարցուց քահանան չփութած:

— Ըսաւ թէ կեղծ թղթագրամներու համագործակցական մը չ'սզմած ենք... բոլորը իրար անցան ու դէպի հոս ուղղուեցան: Ուր է՝ ուր չէ կու գան...

— Կու գա՞ն, չփութեցաւ թամպուրան:

— Այո, իրենցմէ առաջ եկայ որ լուր տամ ձեզի և միջոցներ ձեռք առնէք:

— Ի՞նչ միջոց, եղբայր, կմկմաց գիւղապետը տէրաէ՛ր, ըսէ, ի՞նչ միջոց ձեք առնենք... տեսա՛ր հիմա փորձանքը:

— Ոչինչ, ոչինչ, փորձեց հանգստացնել քահանան՝ ինքն ալ դող ելած, քաջութի՛ւն, Տա՛նքօ...

— Ի՞նչ քաջութիւն, տէրաէ՛ր, ըսէ՛, ի՞նչ ընենք:

— Թղթադրամներէն բան չեն հասկնար, հոգ մի ըներ, պիտի մտածենք ճար մը... չուտ պահեցէք կաղապարները... սնտուկը մառանը, մառանը տարէք... ու ծածկեցէք վրան:

Բոլորը վազեցին դէպի Մանչոյին սենեակը: Գիւղապետը մտաւ տուն՝ բանալին առնելու համար: Իսկ քահանան դեփ դեղին կտրած,

— Քաջութիւն... հանդարտեցէք... մի վախնաք, կը կրկնէր անընդհատ, ամէնքէն աւելի ինք վախնալով, սակայն: Ամէնքդ պիտի ըսէք թէ լուսանկարչային համագործակցական կազմած ենք... հասկցա՞ք...

— Այո՛, այո՛, ձայնեցին բոլորը:

— Բակ ելան Պոսիլքէն ու իր մայրն ալ: Քահանան ձեռով մը անոնց եւս տեղեկացուց խնդիրը:

Ու մինչ սենեակէն դէպի մառան կը տանէին սնտուկը, գիւղապետը կեցաւ յանկարծ ու՝

— Աւելի լաւ է դոմ տանինք, ըսաւ, կը դնենք յարդին տակ...

— Տարէք, ձանձ, սրտնեղեցաւ Տէր Հայրը, տեղ մը տարէք չուտով՝ ուր կ'ուզէք հոն տարէք...

— Այո, բայց դուն վճռէ, տէր հայր, ըսաւ Թամպուրան, ասանկ վճռական պահու մը՝ մի՛ լքեր մեզ... չէ՞ որ համագործակից ենք... մէկը ամէնքի համար ու ամէնքը մէկի համար:

Եւ սակայն, քահանան ուզեց կծիկը դնել:

— Ես հիմա պիտի գամ, ըսաւ... երթամ միւս կաղապարը պահեմ...

— Սատանան տանի այդ կաղապարը, պոռաց գիւղապետը, հոռ կեցիր հիմա, տէրտէր...

— Չըլլա՛ր... պէտք է երթամ... Քաջութիւն քաջութիւն, ըսաւ ու արագօրէն մեկնեցաւ:

— Քաջութիւն, բայց, փախաւ նապաստակի

նման, մրմռաց գիւղապետը... Է՛հ, հարկաւ ձեռքս պիտի անցնիս... Ես քու մօրուքդ պիտի փետտեմ...

Թէ՛ կը մրմռար և թէ՛ միւսներուն հետ կ'աշխատէր սնտուկը վերցնել: Բայց, սնտուկը ծանր էր: Այնպէս որ որոշեցին ետ տանիլ ու դնել ծաղկանոցը:

Նոյն պահուն, սակայն, ներս մտաւ տասնապետը, ու իր ետեւէն Նաթոն, Քամպուրովը, ոստիկաններ, ու անոնց ետեւէն կիներու և այրերու բազմութիւն մը:

— Կեցէ՛ք, պոռաց ոստիկանը՝ հազիւ ոտքը դըրած բակէն ներս:

Բոլորը մէկ քար կտրեցան:

— Ահա սնտուկը, ահա սնտուկը, գոչեց Տէտո Նաթոն՝ առաջ անցնելով:

— Ոչ ոք չչարժի, կրկին հրամայեց տասնապետը: Եւ ուզեց բանալին:

Ոստիկաններէն մին մօտեցաւ սնտուկին: Բանալին չկար:

— Ո՞ւր է բանալին, հարցուց տասնապետը:

— Փե... փե... սառ առ... ա՛ւ, կամայ գիւղապետը:

Ատոր վրայ, ոստիկանները կտրեցին սնտուկը: Տասնապետն ու Քամպուրովը մօտեցան, նայեցան սնտուկին մէջ, բայց, փոխան կաղապարի քուրջեր միայն գտան:

— Ի՞նչ են այս քուրջերը, հարցուց տասնապետը:

Ամէնքը զարմացան: Քամպուրովը յայտնեց թէ Մանչոն ասանկ հագուստ չուներ: Մօտեցան և ուրիշներ: Ու բոլորը մէկ գոչեցին,

— Ա՛հ... գուշակին հագուստներն են... ահա և ակնոցը...

— Վա՛յ խերդ անիծեմ, պոռաց գիւղապետը զարմացած, ուրեմն Մանչօն է եղեր գնչուի հագուստով գուշակը...

— Եւ դուն թրակիացի գուշակ կը կարծէիր, գիւղապետ, հեգնեց Քամպուրովը:

— Տեսա՞ր հիմա, ուժ առաւ գիւղապետին կիւնը՝ ամուսնոյն վրայ խոյանալով, յիմա՛ր, քեզի չէի՞ ըսեր... առ քեզի հիմա փեսացու, փեսա՛յ... հարսնիք... սակի...

Տասնապետը սնտուկէն հանեց ապակին ու դառնալով ուսուցիչին,

— Տե՛ս, վարժապետ, ըսաւ, ասոնք չըլլան կաղապարները:

— Այո՛, այո՛, իրար անցաւ Տէսօ Նօքօն, ասոնք են կաղապարները:

Բայց, վարժապետը, հայելէ վերջ ապակիին,

— Ասոնք, ըսաւ, սովորական գունաւոր ապակիներ են՝ թղթադրամի նկարներով... ուրիշ ոչի՛նչ. ասոնցմով ոչ մէկ թղթադրամ կարելի է պատրաստել:

— Ուրեմն այրեցա՛ն մեր դրամները, գոչեց Շթէրիսն սարսափած:

— Ո՛չ, ճանմ, վրայ բերաւ Տէսօ Նօքօն, լուսանկարիչը անանկ թղթադրամներ կը չինէր որ բռնաւ չէր զանազանուեր:

Տասնապետը, որ առեր էր պառաւէն Մանչոյին նուիրած թղթադրամները, գրպանէն հանեց զանա՛ք, բաղդատեց ապակիին հետ ու ծերուկին հարցուց.

— Այս դրամները այս ապակիէ՞ն չինուած են:

— Այո՛:

— Ո՞վ խաբեց քեզ, ա՛յ մարդ: Ասոնք իրական թղթադրամներ են:

— Ուրեմն չըսե՛ս որ աւաղակին մեծն է եղեր սա մեր փեսայ ըլլալիքը, զայրացաւ գիւղապետը...

— Ան աւաղակ, իսկ դուք՝ ապուշ՝ բռնորդ ալ, պատասխանեց տասնապետը, այսքան ալ միամտութիւն չըլլա՛ր... ա՞՞ք ալ չունէիք տեսներու համար...

— Գիւղապետը մեզ վստահեցուց, ըսաւ Տէսօ Նօքօն:

— Ես չէի, իրար անցաւ գիւղապետը... տէրտէրն էր... ան դաւաւ կաղապարը...

— Տէրտէրը... ու՞ր է անիկա...

— Հոս էր, փախաւ...

— Շուտով գնա գաիր ու բեր հոս, հրամայեց տասնապետը ոստիկաններէն մէկուն: Իսկ դուն, գիւղապետ, քու ամբողջ խելքովդ կարծիր ես որ ասոնք կաղապարներ են, հա՞...:

— Չէի գիտեր, տասնապետ, խաբուեր եմ...

— Աղէկ, չէի՞ր կրնար մէկուն հարցնել...

— Ամէն օր ինծի հեռ ես, մէջ ինկաւ ուսուցիչը, ինչո՞ւ ինծի չբացուեցար: Անոր համար այն օրը այդ սենեակը մտեր՝ կը փոփոային քանի մը հոգի...

— Գաղտնի, հէ՞, զայրացաւ ոստիկանապետը... համագործակցական կ'ընէք, դրամ կը հաւաքէք, Մանչոյին կը յանձնէք որ թուղթ բերէ, թղթադրամ պատրաստէ ու հարստանաք... չխօսի՛ս, ի՞նչ կը լռես...

— Մենք լուսանկարչական համագործակցական կազմեցինք...

— Եւ ամէն մեղքիս վրայ ալ աղջիկդ նշանեցիր այդ աւաղակին...

— Ըսէ՛, պ. տասնապետ, ըսէ՛, բերանը բացաւ գիւղապետին կիւնը, ես քանի՛ հեղ ըսի ու մտիկ չըրաւ: Խօսէ՛, չխօսի՛ս, դարձաւ ամուսնոյն, հիմա խօսէ՛... մինակ եղած ատեննիս՝ մարդու ճայն

չանել չես տար... խալտառակ ըրիր մեզ ամէնուն քով...

— Տա՛ւր սա ցանկը, հրամայեց տասնապետը: Թամպուրան ցանկը տուաւ տասնապետին: Վերջինը առաւ, կարդաց ու,

— Օհօ՛, ձայնեց, յիսուեն հոգի... եօթը հարիւր յիսուեն հազար լեւա... վա՛յ շունչանորդի, քանի մը թղթադրամ տուեր ու գրականիդ ծոցերնիդ պարպեր է...

Ոստիկանը, որ գացեր էր քահանան բերելու, վերադարձաւ ու ըսաւ,

— Քահանան հիւանդ է, պարոն տասնապետ, պռկեր է, գլուխը փաթթեր է լաթ մը, ամբողջ մարմնովը կը դողդողայ... երբ ըսի թէ գինքը կը կանչէք, վախէն մարեցաւ...

— Մեռնի ալ՝ պիտի բերես գիւղապետարան, հրամայեց տասնապետը:

— Պ. տասնապետ, ըսաւ Շթէրիտեն, այս գործին յանցաւորները ուր ալ երթան ի վերջոյ օձիքնին ձեռք պիտի տան: Իսկ մենք որ դրամ տուած ենք խաբուելով և ստացագիրներ առած՝ ի՞նչ պիտի ընենք հիմա:

— Բռնորդ ալ ունի՞ք ստացագրեր:

— Այո՛, գոչեցին ներկաներէն շատեր:

— Դուք խաբուեր էք ու դուք ալ պիտի քանչէք ատոր հետեւանքը, պատասխանեց տասնապետը:

— Մենք ի՞նչ յանցանք ունինք, մրմռացին բոլորը... ի՞նչ կ'ըլլայ մեր վիճակը, մենք կը թշուառանանք...

— Լա՛ւ, ի՞նչ ընենք, ուրեմն, ի՞նչ որոշենք...

— Որոշենք, որոշենք, որ, — գոչեց Փրոտանը — գիւղը քաղցած է, երաշտութիւն կայ...

— Այո՛, այո՛, օգնութիւն ուղենք, ձայնեցին դրանք մէջէն:

— Հեղեղ, կայծակ, կարկուտ... Թող վարժապետը տեղեկագիր մը գրէ, պռագին ուրիշներ...

— Մենք կրնանք դիմել նաեւ երեսփոխանական ժողովին, ըսաւ ուսուցիչը:

— Այդ պարագային, վճռեց տասնապետը, բոլոր անոնք որ ստացագիր ունին թող գիւղապետարան դան: Հոն պիտի քննենք այս խնդիրը:

— Յետոյ դառնալով միւսներուն,

— Վերցուցէք սա սնտուկը հրամայեց:

— Ու մինչ գիւղապետը կը ջանար անոյ ընդունել տասնապետը, փափաքելով մէյ մէկ սուրճ խըմել, այս վերջինը, սրտնեղած,

— Սուրճը գիւղապետարանը պիտի խմենք, ըսաւ, հայտնի, արագ... դուք ալ, բոլորդ... ինկէք առջիս տեսնեմ... վերցուցէք սնտուկն ալ...

Եւ հանեց զանոնք դռնէն դուրս, մինչ խրոնուած բազմութիւնը ծաղրական չեչառով մը կը պոռար:

— Կարվանին միլիոնները... հուռա՛... Կարվանին միլիոնները...

« Ազգային գրադարան

NL0224675

“ՄԱՍԻՍ, ԳՐԱՏԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

		Լեվ
1.— Ասուր-Նազիր-Աբալ	Կ. ՄԵՀԵԱՆ	10
2.— Մեծապատիւ Մուրացկանները	Յ. ՊԱՐՈՆԵԱՆ	30
3.— “Մասիս,” Տարեգիրք Ա. Տարի	Ա. ՍԵՒԱՆ	100
4.— Թանկագին Համբոյր (Կռկերգ. 1 տարբ.)		10
5.— Գիրուկ Մարդուն Հանոյքները	ՈՒ. ՃՕՆՍԸՆ	15
6.— Հռոմի Պապին Զաւակները, (Ա. Հասոր) Մ. ԶԷՎԱՔՕ		150
7.— Դուռակը (Երգիծավէպ)	ՍԹ. ՔՈՍԹՈՎ	20

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ Է

ՀՈՌՄԻ ՊԱՊԻՆ ԶԱԽԱԿՆԵՐԸ (Բ. ՀԱՏՈՐ)

(Զգայացունց մեծ վէպ)

Դիմել՝ ԴՐԱՏՈՒՆ “ՄԱՍԻՍ” — Վեպէց 21, Սոճիա (Պուլկարիա)